

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Кафедра політології та соціології

Допущено до захисту

Зав. кафедри Т.К.Пояркова

«___»_____2024 р.

УДК: 327.5:477:100

Кваліфікаційна робота бакалавра

Україна як суб'єкт глобальної безпеки

рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)

галузь знань: 05 «Соціальні та поведінкові науки»

спеціальність: 052 «Політологія»

Тищенко Артем Вікторович,

4 курс, ПОЛб-1-20-4.0д,

Факультет суспільно-гуманітарних наук

Підпис

Науковий керівник:

Ощипок Іван Федорович

Доктор філософії з політології, доцент
кафедри політології та соціології

Підпис

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РОЛІ ДЕРЖАВ У ІІ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ.....	6
1.1. Поняття глобальної безпеки: сутність, принципи та сучасні підходи.....	6
1.2. Роль держав як суб'єктів глобальної безпеки у міжнародних відносинах...	20
РОЗДІЛ II. УКРАЇНА В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ І СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ.....	30
2.1. Історичні передумови формування України як суб'єкта міжнародної безпеки.....	30
2.2. Геополітичне становище України та його вплив на глобальну безпеку.....	40
РОЗДІЛ III ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	48
3.1. Аналіз зовнішньої політики України в контексті глобальних викликів.....	48
3.2. Завдання і загрози для сучасної України в системі глобальної безпеки.....	58
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	69

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Сучасна міжнародна система безпеки зазнає глибоких трансформацій під впливом глобальних загроз, таких як збройні конфлікти, тероризм, кіберзлочинність, міграційні кризи, кліматичні зміни тощо. В умовах зростаючої нестабільності та ерозії традиційних механізмів підтримки міжнародного порядку, значення окремих держав як суб'єктів глобальної безпеки істотно зростає. Особливу роль у цьому процесі відіграє Україна, яка, з моменту початку збройної агресії Російської Федерації у 2014 році, а особливо після широкомасштабного вторгнення в лютому 2022 року, перетворилась на ключовий елемент євроатлантичної системи безпеки. Війна в Україні набула характеру цивілізаційного протистояння, де боротьба за суверенітет і територіальну цілісність стала частиною глобальної боротьби за збереження демократичного світового порядку. Таким чином, Україна вже не є лише об'єктом зовнішньої політики інших держав — вона виступає активним суб'єктом глобальної безпеки, який не лише формує власну стратегію національної безпеки, а й впливає на архітектуру міжнародної безпекової системи. Саме тому дослідження ролі України в системі глобальної безпеки набуває виняткової теоретичної та практичної значущості.

Стан наукового висвітлення проблеми. Теоретичні засади глобальної безпеки та міжнародного правопорядку висвітлюються у працях як українських, так і зарубіжних науковців. В українському академічному середовищі важливий внесок зробили Г. П. Ситник, М. О. Баймуратов, Л. Д. Тимченко, які аналізують інституційні та правові аспекти міжнародної безпеки.

Також значущими є праці, присвячені політико-правовим підходам до регулювання безпекових процесів на глобальному та національному рівнях (Ковбасюк Ю. В., Головатий С., Козинець О., Пророченко В.). Із зарубіжних авторів варто виділити Б. Бузана та Л. Хансен, які дослідили еволюцію міжнародних безпекових студій, а також С. Кейя, З. Бжезінського та Г. Гроція, чийі роботи заклали основи сучасного розуміння міжнародної безпеки та геостратегії. Практичні аспекти безпеки в умовах сучасних конфліктів висвітлюються у звітах міжнародних організацій, аналітичних оглядах НАТО, ЄС, CSIS, а також у працях дослідників, які аналізують наслідки війни в Україні та її вплив на глобальний порядок (Jensen B. et al.; Stent A.; Poita Y.; Snyder T.).

Мета дослідження — проаналізувати становлення та актуальний статус України як суб'єкта глобальної безпеки в умовах сучасних міжнародних трансформацій.

Завдання дослідження:

- розкрити теоретичні засади глобальної безпеки та класифікацію суб'єктів, що її забезпечують;
- проаналізувати еволюцію концепцій безпеки в умовах глобалізації;
- дослідити історичні передумови формування України як суб'єкта міжнародної безпеки;
- визначити геополітичне значення України для глобальної та регіональної стабільності;
- проаналізувати практичні аспекти реалізації зовнішньої політики України в контексті безпеки;
- встановити вплив внутрішньополітичних та економічних чинників на безпекову спроможність держави;
- запропонувати стратегічні підходи до посилення ролі України у системі глобальної безпеки.

Об'єкт дослідження — система глобальної безпеки

Предмет дослідження — політичні, правові, безпекові та геополітичні аспекти діяльності України як суб'єкта глобальної безпеки.

Методи дослідження. У роботі застосовано широкий спектр загальнонаукових і спеціальних методів: системний, історико-генетичний, порівняльно-аналітичний, структурно-функціональний, геополітичний, нормативно-правовий, прогностичний. Історико-генетичний метод використовувався для аналізу еволюції ролі України в системі міжнародних відносин. Порівняльно-аналітичний — для оцінки політики безпеки України щодо інших суб'єктів. Системний і структурно-функціональний — для аналізу взаємозв'язків між зовнішньою та внутрішньою політикою держави. Прогностичний метод дозволив сформулювати рекомендації для майбутньої безпекової стратегії України.

Теоретичне значення дослідження полягає в поглибленні наукового розуміння категорії суб'єктності держав у глобальному безпековому середовищі та формуванні концептуального бачення України як чинника міжнародної стабільності.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг становить 85 аркушів. Список використаних джерел налічує 38 позицій.

Ключові слова: глобальна безпека, суб'єкт безпеки, геополітика, міжнародні відносини, безпекова стратегія, національна безпека, Україна, міжнародні організації, євроатлантична інтеграція.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА РОЛІ ДЕРЖАВ У ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ

1.1. Поняття глобальної безпеки: сутність, принципи та сучасні підходи

Поняття глобальної безпеки сформувалося як реакція на катастрофічні наслідки Другої світової війни та потребу створення ефективної системи міжнародного миру і стабільності. У післявоєнний період почала формуватися нова архітектура міжнародних відносин, головним завданням якої було запобігання новим збройним конфліктам. Саме в цей час утворилися ключові міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй (ООН), діяльність якої стала наріжним каменем у підтриманні миру та безпеки у світі [2, с. 111-112].

Згідно з положеннями Статуту ООН, однією з головних цілей організації стало підтримання міжнародного миру та безпеки шляхом колективних заходів і мирного врегулювання суперечок. Розвиток міжнародного публічного права у другій половині XX століття відзначався розширенням принципів ненасильницької взаємодії держав, утвердженням принципу суверенної рівності та визнанням необхідності багатостороннього підходу до розв'язання глобальних проблем [2, с. 152–157]. Згодом, поняття безпеки почало трансформуватися від суто військової до комплексної, що охоплює політичні, економічні, екологічні та гуманітарні аспекти. Це стало відповіддю на виклики нового типу — тероризм, кліматичні зміни, міграційні кризи тощо [2, с. 25–30]. Таким чином, зародження концепції глобальної безпеки після Другої світової війни стало основою сучасного розуміння безпекової взаємозалежності держав і народів у глобалізованому світі. З другої половини XX століття у сфері міжнародних відносин і безпеки починає домінувати підхід, який визнає багатовимірність поняття безпеки. Відхід від виключно воєнного трактування загроз став відповіддю на зростання кількості конфліктів нетрадиційного характеру, поглиблення глобалізаційних процесів та виникнення нових викликів, які не обмежуються державними кордонами. Сучасне бачення безпеки охоплює декілька ключових напрямів.

Воєнна безпека залишається базовим елементом, однак її рамки більше не вичерпуються протистоянням між державами. Все частіше фокус зміщується на внутрішні конфлікти, гібридні загрози, тероризм, кіберзлочинність, діяльність недержавних воєнізованих акторів [18, р. 150–155].

Економічна безпека розглядається як здатність держави або міжнародної системи забезпечити стабільний розвиток, запобігти кризам, підтримувати контроль над ключовими ресурсами та захищати критичну інфраструктуру. Загрози у цій сфері включають енергетичну залежність, глобальні фінансові кризи, нестабільність ринків та політику економічного тиску [14, с. 374–376].

Екологічна безпека набула значення у зв'язку з глобальним потеплінням, скороченням біорізноманіття, забрудненням навколишнього середовища, дефіцитом водних ресурсів. Ці процеси впливають не лише на якість життя населення, а й здатні спричинити міжнародні конфлікти, масові переміщення людей та соціальні катастрофи [18, р. 205–210].

Гуманітарна безпека стосується захисту життя, прав і свобод людини в умовах конфліктів, злиднів, репресій, голоду, епідемій тощо. Згідно з цим підходом, центральною фігурою безпеки стає не держава, а людина. Цей підхід розвиває концепцію «безпеки людини» (human security), яка стала частиною політики ООН, ЄС та інших міжнародних організацій [14, с. 378–381; 18, р. 233–238].

Таким чином, сучасне розуміння безпеки включає міжгалузеву взаємозалежність, де кризи в одній сфері можуть провокувати дестабілізацію в інших. Воєнна безпека більше не може забезпечити стабільність без підтримки економічного, соціального та екологічного фундаменту. Це вимагає комплексного підходу до формування політики безпеки на всіх рівнях – від національного до глобального [14, с. 380; 18, р. 240].

Незастосування сили та мирне врегулювання конфліктів є основоположним принципом глобальної безпеки, який передбачає утримання від використання військової сили та вирішення спорів шляхом переговорів, посередництва, арбітражу або інших мирних засобів. Цей принцип закріплено в

Статуті ООН, зокрема в статті 2, яка забороняє загрозу або застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності держав. Мирне врегулювання спорів сприяє зниженню ескалації конфліктів і є ключовим елементом підтримки міжнародної стабільності та миру, що підтверджується практикою діяльності міжнародних судів і організацій [1, с. 48-50; 21, с. 112-115].

Невтручання у внутрішні справи держав є фундаментальним принципом, який гарантує суверенітет і незалежність держав, захищаючи їх право самостійно визначати свою політичну, економічну та соціальну системи. Цей принцип, закріплений у Статуті ООН, забороняє будь-яке зовнішнє втручання у внутрішню політику чи управління країною без її згоди, за винятком випадків, передбачених міжнародним правом, таких як гуманітарні інтервенції для запобігання геноциду чи масовим порушенням прав людини. Водночас, у сучасних умовах глобалізації цей принцип іноді викликає дискусії щодо балансу між суверенітетом і міжнародною відповідальністю [1, с. 62-65; 23, с. 45-47]. Колективна безпека та багатостороння співпраця передбачають спільні дії держав через міжнародні організації, такі як ООН, НАТО чи регіональні структури, для протидії загрозам миру та безпеки. Цей принцип підкреслює важливість кооперації для вирішення глобальних викликів, таких як тероризм, кіберзагрози, зміна клімату чи пандемії. Прикладом є миротворчі операції ООН або спільні ініціативи щодо ядерного роззброєння, які демонструють ефективність багатостороннього підходу. Колективна безпека спирається на взаємну довіру та спільну відповідальність держав за глобальну стабільність [23, с. 89-92; 1, с. 78-80].

Пріоритет міжнародного права та прав людини лежить в основі глобальної безпеки, забезпечуючи верховенство права та захист основних свобод. Міжнародне право, включно з договорами, звичаями та рішеннями міжнародних судів, встановлює норми поведінки держав, сприяючи передбачуваності та справедливості у міжнародних відносинах. Захист прав людини, як це передбачено Загальною декларацією прав людини 1948 року та

іншими актами, є необхідною умовою для стабільного та справедливого світового порядку, оскільки порушення прав людини часто стають джерелом конфліктів і нестабільності. Цей принцип також підкреслює важливість відповідальності держав за забезпечення прав і свобод на своїй території [4, с. 124-130; 31, с. 203].

Сучасні підходи до глобальної безпеки формуються під впливом складних викликів XXI століття, таких як гібридні війни, кібератаки, зміна клімату та глобальні пандемії. Вони включають реалістичний, ліберальний і конструктивістський підходи, концепцію людської безпеки, комплексну безпеку та секторальну безпеку, що охоплює кібербезпеку, енергетичну та продовольчу сфери. Ці підходи пропонують різні перспективи для розуміння та вирішення безпекових проблем, а їх застосування в контексті України ілюструє практичну значущість. Реалістичний підхід до глобальної безпеки акцентує на державоцентричності, балансі сил і національних інтересах. Згідно з ним, держави прагнуть максимізувати свою владу та безпеку в умовах анархічного міжнародного середовища, що часто призводить до конкуренції та конфліктів. Наприклад, реалістична парадигма пояснює дії великих держав у забезпеченні стратегічної переваги, таких як розміщення військових баз чи нарощування ядерного потенціалу [18, с. 45-50; 23, с. 67-70]. У контексті України реалістичний підхід проявляється у протистоянні з Росією, де геополітичні інтереси та військова міць відіграють ключову роль, зокрема в анексії Криму 2014 року та подальшій агресії.

Ліберальний підхід, навпаки, наголошує на співпраці, міжнародних інституціях і економічній взаємозалежності як засобах забезпечення безпеки. Він передбачає, що демократичні цінності, торгівля та міжнародні організації, такі як ООН чи НАТО, сприяють миру та стабільності. Ліберальна парадигма підкреслює важливість інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур, таких як ЄС і НАТО, що сприяє її безпеці через економічну підтримку та колективну оборону [18, с. 78-82; 16]. Наприклад, Угода про

асоціацію з ЄС стала інструментом зміцнення безпеки України шляхом економічної та політичної інтеграції.

Конструктивістський підхід фокусується на ролі ідей, норм і соціальних конструкцій у формуванні безпеки. Він розглядає безпеку не лише як матеріальний, але й як соціальний феномен, де сприйняття загроз і ідентичність відіграють важливу роль. Наприклад, конструктивізм пояснює, як формування української національної ідентичності після 2014 року вплинуло на її безпекову політику, зокрема через протистояння російській пропаганді та зміцнення культурної єдності [18, с. 102-105]. Цей підхід підкреслює значення інформаційної безпеки в сучасних умовах.

Концепція людської безпеки переносить акцент з держав на індивідів, наголошуючи на захисті людей від загроз, таких як бідність, хвороби, насильство чи екологічні катастрофи. Цей підхід передбачає, що безпека держави неможлива без забезпечення добробуту її громадян. Людська безпека включає сім ключових вимірів: економічну, продовольчу, медичну, екологічну, особисту, громадську та політичну безпеку [23, с. 145-150]. В Україні цей підхід набуває особливого значення в умовах війни, де гуманітарні кризи, такі як переміщення населення чи нестача продовольства в окупованих регіонах, стають критичними. Наприклад, програми ООН щодо підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні ілюструють практичне застосування концепції людської безпеки.

Порівняно з традиційними підходами, людська безпека вимагає ширшої координації між державами, неурядовими організаціями та міжнародними інституціями. В Україні цей підхід контрастує з реалістичними стратегіями, які зосереджені на військовій обороні, але доповнює їх, підкреслюючи необхідність соціальної стабільності для довгострокового миру.

Комплексна безпека передбачає інтегрований підхід, який поєднує військові, економічні, екологічні та соціальні аспекти для протидії різноманітним загрозам. Цей підхід, популяризований організаціями, такими як ОБСЄ, наголошує на взаємозв'язку між різними сферами безпеки. Наприклад,

економічна нестабільність може посилювати соціальні конфлікти, які, у свою чергу, загрожують національній безпеці [18, с. 165-170; 23, с. 200-205]. В Україні комплексна безпека проявляється у спробах поєднати військову оборону з економічними реформами та енергетичною диверсифікацією. Зокрема, після 2014 року Україна активно працює над зменшенням залежності від російського газу, що є прикладом комплексного підходу до енергетичної безпеки.

Комплексна безпека також передбачає співпрацю на регіональному рівні. Наприклад, ініціативи в рамках Чорноморського регіону, де Україна бере участь, спрямовані на спільне вирішення питань безпеки, таких як боротьба з контрабандою чи захист критичної інфраструктури [2].

Секторальна безпека зосереджується на окремих сферах, які мають критичне значення для функціонування держави та суспільства. Кібербезпека стала особливо актуальною в умовах зростання кібератак, спрямованих на урядові установи, критичну інфраструктуру та приватний сектор. В Україні кібератаки, такі як вірус NotPetya 2017 року, продемонстрували вразливість цифрової інфраструктури та необхідність розвитку національних кіберзахисних спроможностей [18, с. 245-250]. Україна активно співпрацює з НАТО та ЄС у створенні кіберцентрів і розробці стратегій кіберзахисту.

Енергетична безпека є ще одним ключовим аспектом, особливо для країн, залежних від імпорту енергоресурсів. Для України енергетична безпека тісно пов'язана з геополітичними викликами. Диверсифікація джерел енергії, зокрема через розвиток відновлювальних джерел і співпрацю з європейськими партнерами, стала пріоритетом після газових криз 2000-х років [23, с. 230-235].

Продовольча безпека, у свою чергу, набуває значення в умовах війни та кліматичних змін. В Україні, яка є одним із найбільших експортерів зерна, порушення логістики через війну, зокрема блокада портів у 2022 році, призвело до загрози глобальної продовольчої кризи. Міжнародні ініціативи, такі як "зерновий коридор" під егідою ООН, стали прикладом вирішення продовольчих викликів у рамках секторальної безпеки [2]. Порівняння підходів

показує, що реалістичний підхід є домінуючим у короткостроковій перспективі для України через необхідність протистояння військовій агресії, тоді як ліберальний і конструктивістський підходи сприяють довгостроковій інтеграції та формуванню національної ідентичності. Людська та комплексна безпека доповнюють ці підходи, акцентуючи на гуманітарних і багатосторонніх аспектах, а секторальна безпека забезпечує захист критичних сфер. Усі ці підходи взаємодіють, створюючи багатогранну систему глобальної безпеки, яка адаптується до сучасних викликів.

Інформаційна війна стала одним із ключових вимірів сучасних загроз глобальній безпеці, трансформуючи традиційні уявлення про конфлікти та безпеку. Вона охоплює використання інформації, дезінформації, пропаганди та кібероперацій для маніпулювання суспільною думкою, дестабілізації держав і підриву міжнародного порядку. У контексті глобалізації та розвитку цифрових технологій інформаційна війна набула безпрецедентного масштабу, впливаючи на політичні, соціальні та економічні процеси. Інформаційна війна характеризується цілеспрямованим використанням медіа, соціальних мереж і кіберінструментів для поширення дезінформації, яка може викликати паніку, розкол у суспільстві або недовіру до державних інституцій. Наприклад, під час російсько-української війни Росія активно застосовувала інформаційні кампанії, спрямовані на виправдання своєї агресії та дискредитацію України на міжнародній арені. Такі операції включали фейкові новини, маніпулятивні наративи в соціальних мережах і атаки на інформаційну інфраструктуру [22, с. 5-7]. Зокрема, у 2022 році російські кампанії в Telegram і Twitter намагалися переконати світову спільноту в "неонацистському" характері українського уряду, що було спростовано міжнародними організаціями.

Кібероперації є невід'ємною частиною інформаційної війни, оскільки вони дозволяють не лише поширювати дезінформацію, але й завдавати шкоди критичній інфраструктурі. У контексті України кібератаки, такі як вірус NotPetya у 2017 році чи атаки на урядові сайти у 2022 році, демонструють, як інформаційна війна поєднується з кіберзагрозами для максимізації шкоди. Ці

операції мали на меті не лише технічний вплив, але й психологічний тиск на населення, створюючи відчуття вразливості та хаосу [22, с. 10-12].

Інформаційна війна також впливає на глобальну безпеку через підриє довіри до демократичних процесів. Маніпуляції під час виборів, як це було зафіксовано в США у 2016 році чи у Франції у 2017 році, показують, як зовнішні актори можуть використовувати інформаційні технології для втручання у внутрішні справи держав. В Україні подібні загрози проявляються у вигляді російської пропаганди, яка намагається послабити єдність суспільства, зокрема через наративи про "втрачену" територіальну цілісність чи економічну неспроможність [22, с. 15-17].

Протидія інформаційній війні, звісно, вимагає комплексного підходу, який включає зміцнення кібербезпеки, розвиток медіаграмотності населення та міжнародну співпрацю. В Україні, наприклад, створено Центр протидії дезінформації, який аналізує та спростовує фейкові наративи. Крім того, міжнародні організації, такі як НАТО та ЄС, надають підтримку в розробці стратегій боротьби з інформаційними загрозами, що включають моніторинг соціальних мереж і вдосконалення законодавства про кібербезпеку [22, с. 20-22].

Порівняно з традиційними формами війни, інформаційна війна є асиметричною, оскільки вона не потребує значних матеріальних ресурсів, але може завдавати серйозної шкоди. Її унікальність полягає в здатності впливати на свідомість мільйонів людей одночасно, використовуючи цифрові платформи. В Україні цей вимір безпеки набуває особливого значення, оскільки країна стала своєрідним "полігоном" для тестування інформаційних і кібертехнологій у гібридній війні. Успіхи України в протидії дезінформації, такі як швидке реагування на фейки чи співпраця з міжнародними платформами для блокування шкідливого контенту, можуть слугувати прикладом для інших держав. Інформаційна війна як новий вимір загроз вимагає не лише реактивних заходів, але й превентивних стратегій. Розвиток міжнародних норм щодо регулювання інформаційного простору, підвищення

прозорості діяльності соціальних мереж і вдосконалення технологій виявлення дезінформації є необхідними кроками для забезпечення глобальної безпеки в умовах цифрової епохи.

Глобальні та регіональні безпекові інститути відіграють ключову роль у підтримці міжнародного миру, стабільності та безпеки. Вони забезпечують платформи для співпраці між державами, врегулювання конфліктів і розробки норм, які регулюють міжнародні відносини. Основними інститутами є Організація Об'єднаних Націй (ООН) на глобальному рівні, а також регіональні організації, такі як НАТО, ОБСЄ та Європейський Союз (ЄС). Міжнародні договори та норми виступають правовою основою їхньої діяльності, сприяючи координації зусиль у протидії загрозам. ООН є центральним глобальним інститутом, створеним для підтримки миру, безпеки та міжнародного співробітництва. Відповідно до Статуту ООН, її основні завдання включають запобігання конфліктам, сприяння мирному врегулюванню спорів і захист прав людини. Рада Безпеки ООН має повноваження застосовувати санкції, вводити миротворчі операції та дозволяти використання сили в разі загрози міжнародному миру [1, с. 85-90]. Наприклад, миротворчі місії ООН у таких регіонах, як Африка чи Близький Схід, демонструють її роль у стабілізації конфліктних зон. В Україні ООН відіграє важливу роль у наданні гуманітарної допомоги та моніторингу ситуації в умовах російської агресії, хоча обмеженість її впливу на Раду Безпеки через право вето великих держав часто ускладнює ефективність дій [2]. ООН також сприяє розробці міжнародних норм, таких як Загальна декларація прав людини 1948 року, які формують основу для глобального правового порядку. Проте критики зазначають, що бюрократична структура та політичні розбіжності між членами часто зменшують її здатність оперативно реагувати на кризи [1, с. 92-95].

Розглянемо НАТО, ОБСЄ, ЄС — як приклади регіонального підходу до безпеки. Північноатлантичний альянс (НАТО) є прикладом регіонального безпекового інституту, який зосереджується на колективній обороні своїх членів. Заснований у 1949 році, НАТО забезпечує безпеку через принцип

колективної оборони, закріплений у статті 5 Вашингтонського договору, що передбачає спільну відповідь на напад проти будь-якого члена [27]. У контексті України НАТО відіграє ключову роль, надаючи військову та технічну підтримку після 2014 року, зокрема через програми тренувань, постачання обладнання та створення трастових фондів. Хоча Україна не є членом НАТО, її статус партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner) підкреслює тісну співпрацю [27].

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) фокусується на превентивній дипломатії, моніторингу конфліктів і підтримці демократичних процесів. ОБСЄ відома своєю діяльністю у врегулюванні конфліктів, зокрема через Спеціальну моніторингову місію в Україні, яка з 2014 року спостерігає за дотриманням режиму припинення вогню на Донбасі [8]. Проте ефективність ОБСЄ обмежується консенсусним принципом прийняття рішень, що дозволяє окремим державам блокувати ініціативи [1, с. 120-123].

Європейський Союз (ЄС) поєднує економічні, політичні та безпекові аспекти, просуваючи концепцію комплексної безпеки. Спільна зовнішня та безпекова політика (СЗБП) ЄС спрямована на протидію гібридним загрозам, підтримку стабільності в сусідніх регіонах і боротьбу з кіберзагрозами. Для України ЄС є важливим партнером через Угоду про асоціацію, яка сприяє економічній стабільності та реформам, що опосередковано зміцнюють безпеку. Крім того, санкції ЄС проти Росії після анексії Криму демонструють його роль у регіональній безпеці [2].

Порівняння цих організацій показує, що НАТО зосереджується на військовій безпеці, ОБСЄ — на дипломатії та моніторингу, а ЄС — на комплексному підході, що включає економічні та соціальні аспекти. Для України співпраця з цими інститутами є критично важливою, але обмеження, такі як нечленство в НАТО чи консенсусний механізм ОБСЄ, створюють виклики. Міжнародні договори та норми є основою діяльності глобальних і регіональних безпекових інститутів, забезпечуючи правову рамку для співпраці та врегулювання конфліктів. Такі документи, як Статут ООН, Женевські

конвенції чи Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, встановлюють стандарти поведінки держав і сприяють передбачуваності у міжнародних відносинах [1, с. 50-55]. Наприклад, Договір про відкрите небо, підписаний у рамках ОБСЄ, дозволяє державам проводити спостережні польоти для підвищення прозорості військової діяльності [8].

В Україні міжнародні договори відіграють важливу роль у контексті російської агресії. Будапештський меморандум 1994 року, який гарантував безпеку Україні в обмін на відмову від ядерної зброї, став прикладом порушення міжнародних норм, що підірвало довіру до подібних угод [2]. Водночас Мінські угоди, укладені за посередництва ОБСЄ, залишаються основою для переговорів щодо врегулювання конфлікту на Донбасі, хоча їх виконання стикається з труднощами через політичні розбіжності [8].

Міжнародні норми також сприяють боротьбі з новими загрозами, такими як кібератаки чи дезінформація. Наприклад, ініціативи ООН щодо розробки норм поведінки в кіберпросторі спрямовані на зменшення ризиків кібервійн [1, с. 130-135]. Для України ці норми є актуальними в умовах гібридної війни, де кібератаки та інформаційні операції Росії становлять значну загрозу.

Глобальні та регіональні безпекові інститути, підкріплені міжнародними договорами та нормами, формують багатоварову систему безпеки. ООН забезпечує універсальну платформу для співпраці, тоді як НАТО, ОБСЄ та ЄС пропонують регіональні рішення, адаптовані до специфічних викликів. Для України ці інститути є незамінними в протидії зовнішнім загрозам, але їхня ефективність залежить від політичної волі держав-членів і здатності адаптуватися до нових викликів, таких як гібридні війни чи кліматичні зміни.

Україна займає важливе місце в системі глобальної безпеки, що зумовлено її геополітичним розташуванням, впливом російської агресії на міжнародний порядок, активною взаємодією з безпековими інститутами та власним підходом до розуміння безпеки. Ці аспекти формують унікальну роль України як суб'єкта, що впливає на регіональну та глобальну стабільність.

Розташування України на перехресті Європи та Євразії робить її ключовим геополітичним актором. Межуючи з країнами-членами НАТО та ЄС на заході та Росією на сході, Україна є буферною зоною між Заходом і Росією, що визначає її стратегічне значення. Ця позиція робить Україну важливим транзитним вузлом для енергетичних ресурсів, зокрема газопроводів, які постачають енергію до Європи, а також торговельних шляхів у Чорноморському регіоні [2, с. 45-48]. Геополітичне значення України посилюється після 2014 року, коли анексія Криму та війна на Донбасі підкреслили її роль у стримуванні експансіоністських амбіцій Росії. Водночас це розташування створює виклики, оскільки Україна залишається об'єктом гібридних загроз, включно з військовими, інформаційними та економічними [2, с. 50-52].

Російська агресія проти України, розпочата у 2014 році з анексії Криму та підтримкою сепаратистських рухів на Донбасі, мала далекосяжні наслідки для глобальної безпеки. Вона порушила принципи міжнародного права, зокрема Статут ООН, і підірвала довіру до таких угод, як Будапештський меморандум 1994 року, який гарантував безпеку Україні в обмін на відмову від ядерної зброї [2, с. 60-63]. Ця агресія стала каталізатором переосмислення глобальних безпекових стратегій, зокрема в НАТО, яке посилює присутність на східному фланзі, та в ЄС, який запровадив санкції проти Росії.

Російсько-українська війна також актуалізувала проблему гібридних війн, що поєднують військові дії, кібератаки, дезінформацію та економічний тиск. Наприклад, блокада Росією українських портів у 2022 році спричинила глобальну продовольчу кризу, що підкреслила взаємозв'язок регіональних конфліктів із глобальними викликами [2, с. 65-68]. Цей конфлікт вплинув на зміцнення міжнародної солідарності з Україною, але також виявив слабкість деяких глобальних інститутів, таких як ООН, де право вето Росії блокує ефективні рішення.

Україна активно співпрацює з міжнародними безпековими інститутами, що є важливим елементом її стратегії виживання в умовах війни. ООН відіграє

роль у наданні гуманітарної допомоги та моніторингу порушень прав людини в Україні, хоча її політична ефективність обмежена через позицію Росії в Раді Безпеки [2, с. 70-73]. Наприклад, програми ООН з підтримки внутрішньо переміщених осіб допомагають пом'якшити гуманітарну кризу, але не можуть вирішити першопричини конфлікту.

Співпраця з НАТО є стратегічним пріоритетом для України. Після 2014 року Україна отримала статус партнера з розширеними можливостями, що забезпечує доступ до тренувань, обміну розвідданими та військової допомоги. Програми НАТО, такі як Комплексний пакет допомоги, сприяють модернізації Збройних сил України, що є критично важливим у протистоянні Росії [2, с. 75-78]. Водночас нечленство в НАТО залишається обмеженням, оскільки стаття 5 про колективну оборону на Україну не поширюється.

Європейський Союз відіграє ключову роль у підтримці України через економічну допомогу, санкції проти Росії та інтеграційні процеси. Угода про асоціацію з ЄС, підписана у 2014 році, сприяє реформам у сфері безпеки, зокрема в боротьбі з корупцією та зміцненні енергетичної безпеки. Статус кандидата на членство в ЄС, отриманий у 2022 році, підкреслює стратегічну орієнтацію України на європейську інтеграцію, що опосередковано зміцнює її безпеку [2, с. 80-83].

Український підхід до безпеки сформувався під впливом війни та необхідності протидії гібридним загрозам. Військова безпека є пріоритетом через пряму загрозу з боку Росії. Україна значно посилила свої Збройні сили, збільшивши витрати на оборону та модернізуючи армію за підтримки західних партнерів. Наприклад, постачання сучасного озброєння, такого як системи HIMARS, змінило динаміку бойових дій у 2022 році [2, с. 85-88].

Кібернетична безпека набула критичного значення в умовах гібридної війни. Кібератаки, такі як NotPetya у 2017 році чи атаки на урядові сайти у 2022 році, підкреслили вразливість цифрової інфраструктури. Україна створила Центр протидії дезінформації та співпрацює з НАТО і ЄС для розвитку

кіберзахисту, що включає моніторинг кіберпростору та швидке реагування на загрози [2, с. 90-93].

Енергетична безпека є ще одним ключовим елементом, оскільки залежність від російських енергоресурсів у минулому створювала вразливості. Після 2014 року Україна диверсифікувала джерела енергії, розвиваючи співпрацю з європейськими постачальниками та інвестуючи у відновлювальні джерела. Наприклад, відмова від прямого імпорту російського газу та інтеграція до європейської енергомережі у 2022 році посилили енергетичну незалежність [2, с. 95-98].

Порівняння українського підходу з глобальними тенденціями показує, що Україна поєднує реалістичний акцент на військовій обороні з ліберальними принципами інтеграції до західних структур. Її досвід протидії гібридним загрозам, зокрема в кібернетичній та інформаційній сферах, є унікальним і може слугувати прикладом для інших держав. Водночас обмежені ресурси та залежність від зовнішньої підтримки залишаються викликами.

Україна, завдяки своєму геополітичному розташуванню, активній взаємодії з міжнародними інститутами та комплексному підходу до безпеки, відіграє важливу роль у системі глобальної безпеки. Російська агресія підкреслила її значення як форпосту демократичних цінностей і стримування авторитарних режимів, але також виявила необхідність реформування глобальних безпекових механізмів для ефективної протидії сучасним загрозам.

Нарешті, глобальна безпека в контексті конфлікту в Україні висвітлює необхідність балансу між національними інтересами та міжнародною стабільністю. Марплс зазначає, що Росія розглядає Україну як частину свого геостратегічного простору, що призводить до конфлікту з принципом суверенітету держав (сторінки 4-5 *Ukraine in Conflict*). Водночас Захід прагне інтегрувати Україну до своїх структур, таких як ЄС, що викликає опір Росії та загострює глобальну напруженість (сторінки 13-15 *Ukraine in Conflict*). Ця ситуація демонструє, що сучасна безпека – це не лише боротьба з конкретними загрозами, а й управління складними геополітичними відносинами. У підсумку,

аналіз "Ukraine in Conflict" показує, що глобальна безпека сьогодні – це багатошарова система, яка вимагає нових принципів і підходів для протистояння гібридним загрозам, зберігаючи при цьому міжнародний порядок.

1.2. Роль держав як суб'єктів глобальної безпеки у міжнародних відносинах

Держава є основним суб'єктом міжнародного права, що визначається її здатністю брати участь у міжнародних відносинах, укладати договори, нести міжнародно-правову відповідальність та мати права й обов'язки відповідно до норм міжнародного права. Відповідно до Статуту ООН, держави є головними учасниками міжнародної системи, а їхня правосуб'єктність базується на суверенітеті, територіальній цілісності та політичній незалежності [11, ст. 2]. Міжнародне право визначає державу як утворення, що має постійне населення, визначену територію, уряд та здатність вступати у відносини з іншими державами, що закріплено в Конвенції Монтевідео 1933 року [1, с. 45].

Держави мають виключне право на створення та виконання власних законів у межах своєї території, що є проявом їхньої суверенної влади. Вони також можуть бути членами міжнародних організацій, таких як ООН, що посилює їхню роль у формуванні міжнародного правопорядку [11, ст. 4]. Наприклад, Україна, як суверенна держава, є суб'єктом міжнародного права, що підтверджується її Конституцією, де закріплено принципи суверенітету та незалежності [5, ст. 1-2]. Суверенітет є ключовою ознакою держави, що забезпечує її верховенство у внутрішніх справах та незалежність у зовнішніх відносинах. Це поняття включає політичну, економічну та правову самостійність держави. Суверенітет передбачає, що жодна інша держава чи міжнародна організація не може втручатися у внутрішні справи суверенної держави без її згоди, якщо це не передбачено міжнародними зобов'язаннями чи рішеннями Ради Безпеки ООН [11, ст. 2-7].

Україна, як суверенна держава, закріпила у своїй Конституції принцип непорушності суверенітету та територіальної цілісності. Зокрема, стаття 2 Конституції України зазначає, що суверенітет України поширюється на всю її територію, яка є неподільною [5, ст. 2]. Водночас суверенітет держави не є абсолютним і може бути обмежений міжнародними договорами, які держава добровільно укладає, або нормами *jus cogens* (імперативними нормами міжнародного права) [1, с. 62].

Монополія держави на легітимне застосування сили є однією з основних характеристик її суверенітету. Це означає, що лише держава має право використовувати силу в межах своєї території для забезпечення правопорядку, захисту громадян та підтримання стабільності. У міжнародному праві це право обмежується принципами Статуту ООН, зокрема заборонаю на застосування сили проти територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави [11, ст. 2(4)].

Винятки з цієї заборони включають право на самооборону відповідно до статті 51 Статуту ООН, а також дії, санкціоновані Радою Безпеки ООН для підтримання міжнародного миру та безпеки [11, ст. 42]. У внутрішньому контексті монополія на силу проявляється через діяльність правоохоронних органів, збройних сил та інших державних інституцій, які діють відповідно до національного законодавства. Наприклад, Конституція України закріплює, що Збройні Сили України є інструментом захисту державного суверенітету та територіальної цілісності [5, ст. 17].

Монополія на силу також передбачає, що недержавні суб'єкти, такі як приватні військові компанії чи терористичні організації, не можуть легітимно застосовувати силу. Будь-які дії таких суб'єктів, що порушують монополію держави, розглядаються як протиправні як на національному, так і на міжнародному рівнях [1, с. 78].

Суверенітет і монополія на легітимне застосування сили тісно пов'язані, оскільки без здатності контролювати застосування сили держава втрачає можливість ефективно здійснювати свою владу. У міжнародному праві ці

принципи захищають державу від зовнішнього втручання та забезпечують її здатність самотійно вирішувати внутрішні питання. Проте сучасні виклики, такі як кібератаки, тероризм чи гібридні війни, ускладнюють реалізацію монополії на силу, оскільки ці загрози часто виходять за межі традиційних форм застосування сили [1, с. 85]. Україна, стикаючись із зовнішньою агресією, демонструє важливість монополії на силу для захисту суверенітету. Збройні Сили України, діючи в межах Конституції та міжнародного права, є ключовим інструментом реалізації цієї монополії [5, ст. 17]. Водночас міжнародна підтримка, наприклад, через санкції чи резолюції ООН, посилює здатність держави захищати свій суверенітет [11, ст. 41].

Отже, Держава як базовий суб'єкт міжнародного права та безпеки відіграє центральну роль у міжнародних відносинах завдяки своєму суверенітету та монополії на легітимне застосування сили. Суверенітет забезпечує державі незалежність і правосуб'єктність, тоді як монополія на силу дозволяє їй підтримувати правопорядок і захищати свої інтереси. В умовах сучасних викликів, таких як гібридні загрози, держави повинні адаптувати свої механізми реалізації цих принципів, зберігаючи баланс між національними інтересами та міжнародними зобов'язаннями. Держави, як основні суб'єкти міжнародного права, несуть відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки відповідно до Статуту ООН. Цей обов'язок включає утримання від загрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності інших держав. Держави зобов'язані вирішувати спори мирними засобами, такими як переговори, посередництво чи звернення до Міжнародного суду [11, ст. 33-39].

У разі порушення міжнародного миру, держави можуть бути притягнуті до відповідальності через санкції, введені Радою Безпеки ООН, або через міжнародні судові механізми [11, ст. 41-42]. Наприклад, агресія однієї держави проти іншої є порушенням норм *jus cogens*, що тягне міжнародно-правову відповідальність [1]. Конституція України підкреслює прихильність до миру, забороняючи війну як інструмент політики [5, ст. 18].

Правовий статус держав у глобальній системі безпеки визначається їхньою суверенною рівністю, закріпленою в Статуті ООН [11, ст. 2(1)]. Усі держави мають рівні права та обов'язки, незалежно від їхньої економічної чи військової могутності. Цей статус дозволяє державам брати участь у міжнародних організаціях, таких як ООН, та укладати договори з питань безпеки [1, с. 56].

Держави також можуть бути частиною регіональних систем безпеки, таких як НАТО чи ОБСЄ, що посилює їхній вплив на глобальну стабільність [1, с. 105]. Україна, як суб'єкт міжнародного права, має правовий статус, що дозволяє їй активно захищати свої інтереси в системі безпеки, зокрема через участь у міжнародних організаціях та звернення до ООН у разі загрози [5, ст. 18]. Водночас сучасні виклики, як-от кіберзагрози чи тероризм, вимагають від держав адаптації їхнього правового статусу до нових форм співпраці [1, с. 110].

Національні стратегії безпеки є основним інструментом, через який держави визначають пріоритети, загрози та заходи для забезпечення своєї безпеки. Ці стратегії включають аналіз внутрішніх і зовнішніх викликів, а також планування ресурсів для їхнього подолання. Вони розробляються на основі національного законодавства та міжнародних зобов'язань [2, с. 45]. Наприклад, в Україні стратегія національної безпеки базується на принципах захисту суверенітету, територіальної цілісності та демократичних цінностей, що відображено в Конституції та профільних законах [15, ст. 3].

Такі документи, як Стратегія національної безпеки України, визначають ключові напрямки, зокрема зміцнення обороноздатності, кібербезпеку та співпрацю з міжнародними партнерами [2, с. 68]. У контексті європейської інтеграції, Україна також використовує фінансові інструменти, такі як EU Ukraine Facility, для реалізації безпекових реформ [36, с. 12].

Дипломатія є ключовим механізмом реалізації безпекової політики, спрямованим на запобігання конфліктам і зміцнення міжнародної співпраці. Держави використовують переговори, міжнародні договори та членство в організаціях (наприклад, ООН, НАТО) для просування своїх інтересів [14, с.

182]. Закон України «Про основи зовнішньої політики» визначає дипломатію як інструмент захисту національних інтересів і підтримки міжнародного миру [15, ст. 4].

Військова сила, у свою чергу, застосовується для стримування потенційних агресорів та захисту території. Вона включає розвиток збройних сил, модернізацію озброєння та участь у спільних військових навчаннях [2, с. 92]. Однак використання сили обмежується міжнародним правом, зокрема принципами Статуту ООН, які забороняють агресію [14, с. 205]. Україна, наприклад, активно розвиває свої Збройні Сили для протидії зовнішнім загрозам, водночас використовуючи дипломатію для залучення міжнародної підтримки [15, ст. 6].

Участь у миротворчих операціях під егідою ООН чи інших організацій є важливим механізмом реалізації безпекової політики, що демонструє прихильність держави до міжнародного миру. Миротворчі місії сприяють стабілізації конфліктних регіонів і зміцненню глобальної безпеки. Україна бере активну участь у миротворчих операціях ООН, що підкреслює її статус відповідального суб'єкта міжнародного права [2, с. 110]

Санкційні режими, введені Радою Безпеки ООН або регіональними організаціями, є інструментом тиску на держави, що порушують міжнародне право. Держави можуть підтримувати або ініціювати санкції для стримування агресії чи тероризму. Україна активно взаємодіє з міжнародними партнерами для запровадження санкцій проти держав, що загрожують її безпеці, а також отримує підтримку через програми, як EU Ukraine Facility, для зміцнення власної стійкості [36, с. 15].

Великі держави мають значний вплив на глобальну безпеку завдяки економічній, військовій та політичній потужності. Вони є постійними членами Ради Безпеки ООН і мають право вето, що дозволяє їм формувати міжнародний правопорядок [1, с. 98]. США, Китай і Росія відіграють ключову роль у глобальній безпеці, впливаючи на вирішення конфліктів, економічні санкції та міжнародні договори. Наприклад, геостратегічна конкуренція між США та

Китаєм визначає сучасні глобальні економічні та безпекові тенденції [20, с. 3]. Ці держави також контролюють значні військові ресурси, включаючи ядерну зброю, що посилює їхній вплив на стримування або ескалацію конфліктів [1, с. 102]. Проте їхні дії можуть як стабілізувати, так і дестабілізувати міжнародну систему, залежно від національних інтересів [21, с. 145]. Регіональні лідери, такі як Індія, Бразилія чи Туреччина, мають значний вплив у межах своїх географічних регіонів, сприяючи стабільності або вирішенню конфліктів. Вони часто виступають посередниками в регіональних спорах і беруть участь у формуванні регіональних організацій, таких як «ASEAN» чи Африканський Союз [1, с. 115]. Їхня роль у глобальній безпеці зростає через економічний розвиток і дипломатичну активність. Регіональні лідери також можуть протистояти впливу великих держав, балансуючи між глобальними гравцями. Наприклад, Індія активно розвиває військову співпрацю з США, зберігаючи партнерство з іншими державами [21, с. 162]. Їхній вплив обмежений регіональними рамками, але вони відіграють важливу роль у підтриманні багатопольярного світу.

Малі та середні держави, такі як Україна, Норвегія чи Сінгапур, мають обмежений вплив на глобальну безпеку, але відіграють значну роль через участь у міжнародних коаліціях і ініціативах. Вони активно співпрацюють у рамках ООН, НАТО чи регіональних організацій, щоб посилити свій голос. Наприклад, малі держави часто підтримують миротворчі операції ООН, що сприяє глобальній стабільності [21, с. 178].

Такі держави також беруть участь у санкційних режимах, кліматичних угодах чи ініціативах із боротьби з тероризмом, що дозволяє їм впливати на міжнародну політику непрямо [20, с. 10]. Україна, зокрема, активно залучає міжнародну підтримку через коаліції, спрямовані на протидію зовнішній агресії, що демонструє важливість малих держав у формуванні глобальної безпеки.

Багатостороння співпраця є основою міжнародної безпеки, дозволяючи державам координувати зусилля для протидії загрозам. НАТО, як ключовий

оборонний альянс, забезпечує колективну оборону своїх членів і співпрацює з партнерами, такими як Україна, через програми тренувань і технічної допомоги [27, с. 2]. ООН відіграє центральну роль у підтриманні миру через миротворчі операції та санкційні режими [2, с. 78]. ЄС сприяє безпеці через спільну зовнішню політику та економічну підтримку, зокрема через програми для України, спрямовані на відновлення та реформи. Двостороння співпраця, наприклад між Україною та США, включає військову допомогу, обмін розвідданими та підтримку реформ [37, с. 1]. Інші альянси, як-от АСЕАН чи Африканський Союз, зміцнюють регіональну безпеку через діалог і спільні ініціативи [2, с. 85].

Баланс сили є стратегією, за якої держави протидіють домінуванню однієї держави шляхом створення альянсів або нарощування власного потенціалу. Цей підхід спрямований на стримування агресії та збереження стабільності. Колективна безпека, навпаки, передбачає спільну відповідальність держав за запобігання конфліктам, як це реалізується в НАТО чи ООН. Наприклад, стаття 5 Статуту НАТО гарантує колективну оборону, що є основою безпеки альянсу [27, с. 3].

Україна, співпрацюючи з НАТО та іншими партнерами, використовує механізми колективної безпеки для протидії зовнішнім загрозам [37, с. 2]. Водночас баланс сили проявляється в конкуренції між глобальними гравцями, такими як США та Китай, що впливає на регіональні безпекові ініціативи [2, с. 98]. Конфлікти інтересів виникають через розбіжності в національних пріоритетах, економічних цілях або ідеологічних позиціях. Наприклад, напруженість між великими державами може ускладнювати співпрацю в ООН чи інших організаціях [2, с. 105]. Водночас сучасні виклики, як-от кіберзагрози, тероризм чи зміна клімату, сприяють появі нових форматів співпраці. Такі ініціативи, як коаліції для підтримки України, демонструють гнучкі формати співпраці, що об'єднують держави, міжнародні організації та неурядові структури. Нові формати, як-от Група семи (G7) чи Рамштайн, дозволяють

швидко реагувати на безпекові виклики, долаючи бюрократичні обмеження традиційних альянсів [37, с. 3].

Гібридні загрози поєднують традиційні та нетрадиційні методи, такі як дезінформація, кібератаки, економічний тиск і підтримка нерегулярних збройних формувань, спрямовані на дестабілізацію держав без відкритої війни. НАТО визначає гібридні загрози як один із головних викликів сучасної безпеки, що вимагає комплексного підходу, включаючи кіберзахист і протидію пропаганді [28, с. 14]. Наприклад, під час російсько-української війни кібератаки стали важливим інструментом гібридної війни, спрямованим на порушення критичної інфраструктури та інформаційного простору України [22, с. 8].

Кібербезпека стала пріоритетом для держав через зростання залежності від цифрових технологій. Кібератаки, здійснені державними чи недержавними акторами, можуть паралізувати економіку, енергетичну систему чи урядові структури. У відповідь держави розробляють національні стратегії кібербезпеки, інвестують у технології захисту та створюють міжнародні коаліції для обміну розвідданими. Наприклад, США та їхні союзники в НАТО активно співпрацюють у сфері кібероборони, що включає спільні навчання та розробку стандартів захисту [16, с. 45].

Тероризм залишається глобальною загрозою, що впливає на поведінку держав через необхідність посилення внутрішньої безпеки та міжнародної співпраці. Терористичні організації, такі як ІДІЛ, використовують глобальні мережі для координації атак, що змушує держави вдосконалювати розвідувальні системи та антитерористичне законодавство. Україна, стикаючись із терористичними загрозами в контексті зовнішньої агресії, активно співпрацює з міжнародними партнерами для протидії цим викликам, зокрема через обмін інформацією в рамках ООН та Interpol [28, с. 22]. Ці загрози змушують держави переглядати свої безпекові стратегії, посилювати координацію з альянсами, такими як НАТО, та інвестувати в нові технології.

Водночас гібридні методи ускладнюють атрибуцію атак, що створює правові та політичні виклики для реагування [22, с. 12].

Зміна клімату є одним із найсерйозніших глобальних викликів, що впливає на безпеку держав через підвищення рівня моря, екстремальні погодні явища, дефіцит ресурсів і міграційні кризи. Ці фактори можуть провокувати конфлікти, особливо в регіонах із обмеженими ресурсами, таких як Африка чи Південна Азія. НАТО визнає зміну клімату як мультиплікатор загроз, що посилює нестабільність і вимагає адаптації військової та цивільної інфраструктури [28, с. 30]. Держави реагують на ці виклики через міжнародні угоди, такі як Паризька угода 2015 року, спрямована на скорочення викидів парникових газів. Вони також розробляють національні стратегії екологічної безпеки, що включають перехід на відновлювані джерела енергії та захист критичної інфраструктури від кліматичних ризиків [16, с. 78]. Наприклад, країни ЄС інвестують у зелені технології та регіональні програми для боротьби зі зміною клімату, що також сприяє економічній стабільності [28, с. 32]. Україна, попри воєнні виклики, приділяє увагу екологічній безпеці, зокрема через співпрацю з міжнародними організаціями, такими як UNDP, для відновлення територій, постраждалих від екологічних катастроф, спричинених війною [28, с. 35]. Зміна клімату також впливає на продовольчу безпеку, що змушує держави, включно з Україною, шукати нові підходи до сільського господарства та управління водними ресурсами [23, с. 150]. Екологічна безпека вимагає від держав не лише внутрішніх реформ, а й активної участі в глобальних ініціативах, що часто супроводжується конфліктами інтересів між розвиненими та країнами, що розвиваються, через різницю в економічних можливостях [16, с. 82].

Пандемії, такі як COVID-19, продемонстрували вразливість держав до біологічних загроз, що впливають на економіку, охорону здоров'я та соціальну стабільність. Вони змушують держави посилювати системи охорони здоров'я, створювати запаси медичних ресурсів і співпрацювати через міжнародні організації, такі як ВООЗ. Пандемії також підкреслюють важливість глобальної

координації, оскільки односторонні дії, як-от закриття кордонів, можуть посилювати гуманітарні кризи [16, с. 95].

Гуманітарні кризи, спричинені війнами, природними катастрофами чи пандеміями, змушують держави надавати допомогу постраждалим регіонам, що є частиною їхньої зовнішньої політики. Наприклад, UNDP підтримує Україну в подоланні гуманітарних наслідків війни, надаючи ресурси для відновлення інфраструктури та підтримки переміщених осіб. Такі кризи також підвищують ризик нестабільності, оскільки масова міграція чи економічний спад можуть провокувати соціальні конфлікти [23, с. 185].

Держави адаптують свою поведінку, створюючи механізми швидкого реагування на кризи, такі як міжнародні фонди чи регіональні ініціативи. Наприклад, США та країни ЄС координують гуманітарну допомогу для України, що включає фінансову підтримку та постачання медичних ресурсів [28, с. 42]. Водночас пандемії та гуманітарні кризи підкреслюють нерівність між державами, оскільки країни з обмеженими ресурсами залежать від міжнародної допомоги [16, с. 100].

Глобальні виклики, такі як гібридні загрози, зміна клімату, пандемії та гуманітарні кризи, кардинально змінюють поведінку держав, змушуючи їх переглядати безпекові стратегії та посилювати міжнародну співпрацю. Гібридні загрози та кібератаки вимагають інвестицій у нові технології та координацію через альянси, такі як НАТО. Екологічна безпека спонукає до глобальних угод і національних реформ, тоді як пандемії та гуманітарні кризи підкреслюють важливість систем охорони здоров'я та гуманітарної допомоги. Ці виклики створюють нові можливості для співпраці, але також загострюють конфлікти інтересів, що вимагає від держав гнучкості та стратегічного підходу до забезпечення безпеки.

РОЗДІЛ II. УКРАЇНА В СИСТЕМІ ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ІСТОРИЧНИЙ І СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

2.1. Історичні передумови формування України як суб'єкта міжнародної безпеки

Київська Русь (IX–XIII ст.) була однією з перших державних утворень на території сучасної України, що заклала підґрунтя для формування її зовнішньополітичної суб'єктності. Як потужна ранньосередньовічна держава, Київська Русь відігравала важливу роль у системі міжнародних відносин Східної Європи, виступаючи суб'єктом дипломатичних, торговельних і військових взаємодій. Її політична організація, що базувалася на централізованій владі князів, відповідала концепції суверенної держави, описаній у працях Томаса Гоббса, де держава є структурою, що забезпечує порядок і безпеку через монополію на владу [3, с. 132].

Русь мала розвинену систему управління, що дозволяла їй підтримувати стабільні відносини з сусідніми державами та народами, включаючи Візантійську імперію, Хозарський каганат і країни Західної Європи. Її значення як суб'єкта міжнародних відносин підтверджується укладенням договорів, таких як угоди з Візантією 911 і 944 років, що регулювали торгівлю та військову співпрацю [13, с. 48]. Ці договори свідчать про визнання Київської Русі як рівноправного партнера у міжнародній системі того часу.

Економічна міць Русі, заснована на торгівлі (зокрема, шляхом «із варяг у греки»), та її військовий потенціал сприяли утвердженню її авторитету. Київська Русь також була важливим культурним і релігійним центром після хрещення 988 року, що посилювало її інтеграцію у європейський християнський світ і вплинуло на зовнішньополітичну активність [13, с. 62]. Русь активно розвивала дипломатичні зв'язки, що були основою її зовнішньополітичної суб'єктності. Князі укладали династичні шлюби з представниками європейських правлячих родин, що зміцнювало політичні альянси. Наприклад, дочка князя Ярослава Мудрого Анна стала королевою Франції, що сприяло встановленню зв'язків із Західною Європою [13, с. 76]. Такі шлюби не лише підвищували престиж Русі, а й забезпечували дипломатичну підтримку в конфліктах. Військово-політичні союзи Київської Русі формувалися для протидії зовнішнім загрозам, зокрема кочовим племенам (печенігам, половцям) та для участі у війнах із сусідами. Наприклад, князь Володимир Святославич укладав угоди з Візантією, надаючи військову допомогу в обмін на економічні привілеї та хрещення Русі. Ці союзи демонструють здатність Русі діяти як активний суб'єкт міжнародної безпеки, що відповідає принципам, описаним Гоббсом, де держава використовує силу для захисту своїх інтересів [3, с. 145]. Дипломатія Русі також включала посольства до Візантії, Священної Римської імперії та інших держав. Літописи, зокрема «Повість минулих літ», фіксують численні дипломатичні місії, які забезпечували мирні відносини та торгівлю [13, с. 50]. Водночас Русь брала участь у війнах, що зміцнювали її позиції, як-от походи князя Олега на Константинополь, які завершилися вигідними угодами.

Отже, Київська Русь заклала історичні передумови для формування України як суб'єкта міжнародної безпеки, демонструючи здатність до активної зовнішньої політики, дипломатичних зв'язків і військово-політичних альянсів. Її роль у міжнародних відносинах ґрунтувалася на економічній силі, культурному впливі та стратегічному розташуванні. Досвід Київської Русі став основою для розвитку української державності, впливаючи на сучасну зовнішньополітичну суб'єктність України.

Гетьманщина, що виникла внаслідок Хмельницького повстання (1648–1657), стала значущим суб'єктом регіональної безпеки в XVII столітті, демонструючи здатність до самоорганізації та захисту власних інтересів у складному геополітичному контексті. Утворення козацької держави було відповіддю на відсутність ефективної центральної влади, що призводило до хаосу, описаного як "природний стан" у філософії, де без сильної влади домінують конфлікти [3, с. 128]. Гетьманщина, очолювана гетьманами, такими як Богдан Хмельницький, створила структури, що забезпечували порядок, безпеку та дипломатичну активність, необхідні для існування держави.

Гетьманщина укладала союзи з сусідніми державами, зокрема з Московським царством (Переяславська угода 1654 р.) та Османською імперією, прагнучи зміцнити свою безпеку та протистояти Речі Посполитій [13, с. 142]. Ці альянси, хоча й не завжди успішні, свідчили про прагнення Гетьманщини до самостійності та захисту своїх кордонів. Вона також мала розвинену військову організацію, що дозволяла ефективно протистояти зовнішнім загрозам, зокрема польським і татарським набігам [13, с. 148]. Військова сила козаків стала важливим чинником стабільності в регіоні, адже вона стримувала агресію сусідів і забезпечувала захист населення. Проте внутрішні чвари та залежність від зовнішніх покровителів послаблювали Гетьманщину. Після смерті Хмельницького брак єдиної влади призвів до "Руїни" – періоду політичного розпаду, що підірвав її безпекову роль. Це підтверджує ідею, що без міцної централізованої влади держава втрачає здатність ефективно протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам [3, с. 135, 156].

У XVIII–XIX століттях українські землі втратили політичну самостійність, опинившись під контролем Російської та Австро-Угорської імперій. Цей період характеризувався обмеженням безпекової суб'єктності, оскільки імперські режими прагнули централізувати владу та асимілювати українське населення, що відповідало концепції держави як структури, що прагне до монополії на владу та придушення локальних автономій [3, с. 140]. У Російській імперії українські землі, зокрема Лівобережжя та Слобожанщина,

були повністю інтегровані в імперську адміністративну систему після ліквідації Гетьманщини (1764) та Запорозької Січі (1775) [13, с. 182]. Російська імперія обмежувала можливості українців до самоврядування, забороняла козацькі формування та впроваджувала русифікацію, що послаблювало їхню здатність впливати на регіональну безпеку. Проте українське населення зберігало елементи самоорганізації через селянські громади та культурні рухи, які протистояли імперському контролю [13, с. 190]. Ці рухи, однак, не мали достатньої сили для відновлення суб'єктності в безпековій сфері через відсутність власних інститутів влади.

В Австро-Угорській імперії, куди входили Галичина, Буковина та Закарпаття, українці мали дещо більші можливості для політичної активності завдяки ліберальнішим умовам. У XIX столітті в Галичині виникли перші українські культурні та політичні організації, які відстоювали права українців і сприяли формуванню національної свідомості [13, с. 204]. Проте імперська політика обмежувала їхній вплив на безпекові питання, оскільки військові та зовнішньополітичні функції залишалися під контролем Відня. Українці в Австро-Угорщині брали участь у локальних органах самоврядування, але не мали доступу до ключових механізмів безпеки, що відповідало імперській логіці централізації влади [3, с. 145].

В обох імперіях українські землі втратили здатність самостійно формувати безпекову політику, оскільки імперські режими перебирали монополію на силу та зовнішні відносини. Це призвело до маргіналізації українців як суб'єктів безпеки, хоча культурні та громадські рухи зберігали потенціал для майбутнього відновлення суб'єктності. Гетьманщина XVII століття продемонструвала здатність українських земель діяти як суб'єкт регіональної безпеки через військову організацію, дипломатичні союзи та внутрішню стабільність, але її послаблення через брак єдиної влади підкреслило важливість централізованої структури. У XVIII–XIX століттях імперські режими Російської та Австро-Угорської імперій обмежили безпекову суб'єктність українців, перебираючи контроль над силовими та

зовнішньополітичними функціями. Проте культурні та громадські ініціативи цього періоду заклали основу для відродження української державності в майбутньому.

Українські визвольні змагання 1917–1921 років, що охоплювали діяльність Української Народної Республіки (УНР) та Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), стали спробою відновлення державності після століть імперського панування. Цей період демонструє прагнення українців утвердити себе як суб'єкт міжнародної безпеки через створення власних інститутів влади, що могли б забезпечити порядок і захист від зовнішніх загроз, як це передбачає концепція держави, де централізована влада є гарантом стабільності [3, с. 132]. УНР, проголошена в 1917 році Центральною Радою, мала амбітні зовнішньополітичні цілі, спрямовані на міжнародне визнання та захист суверенітету. Її дипломатія включала укладення Брест-Литовського договору (1918) з Центральними державами, що забезпечило тимчасове визнання УНР Німеччиною, Австро-Угорщиною та їхніми союзниками [13, с. 272]. Цей договір дозволив Україні отримати військову підтримку в обмін на економічні поступки, демонструючи прагнення до самостійності в умовах війни [29, с. 178]. Проте брак єдиної армії та внутрішні політичні розбіжності послаблювали здатність УНР протистояти більшовицькій і польській агресії. ЗУНР, створена в 1918 році на західноукраїнських землях, також прагнула міжнародного визнання, звертаючись до Антанти з проханням визнати її державність. Її дипломатичні зусилля були зосереджені на захисті Галичини від польських претензій, але Антанта, підтримуючи Польщу, відмовила ЗУНР у визнанні [29, с. 182]. Незважаючи на це, ЗУНР продемонструвала здатність до самоорганізації, створивши Українську Галицьку Армію, яка ефективно протистояла польським силам до 1919 року [13, с. 272-286].

Зовнішньополітичні прагнення УНР і ЗУНР ґрунтувалися на ідеї суверенної держави, яка самостійно визначає свою безпеку та міжнародні відносини. Проте відсутність сильної централізованої влади, як це необхідно для ефективного функціонування держави [3, с. 140], та несприятлива

міжнародна кон'юнктура, зокрема підтримка Антантою Польщі та більшовицької Росії, призвели до втрати незалежності. Міжнародне визнання було обмеженим і короткочасним, що підкреслює складність утвердження суб'єктності в умовах глобальних конфліктів. Після поразки визвольних змагань Україна увійшла до складу СРСР як Українська Радянська Соціалістична Республіка (УРСР), втративши реальну зовнішньополітичну суб'єктність. Проте УРСР отримала формальний статус суб'єкта міжнародних відносин, що було унікальним для союзної республіки. У 1945 році УРСР стала однією з держав-засновниць ООН, що надавало їй місце в Генеральній Асамблеї та формальну можливість брати участь у міжнародних дискусіях [13, с. 368]. Це було частиною стратегії СРСР для посилення свого впливу в ООН, де УРСР і БРСР виступали як додаткові голоси Москви [9, с. 245].

Участь УРСР в ООН дозволяла їй брати участь у міжнародних конференціях і підписувати договори, наприклад, у сфері роззброєння чи прав людини. Вона також була членом інших організацій, таких як ЮНЕСКО та Міжнародна організація праці [29, с. 245]. Ця діяльність створювала ілюзію зовнішньополітичної самостійності, але реально УРСР не мала власної ініціативи, оскільки всі її дії координувалися центральною владою в Москві [13, с. 370].

Формальна участь УРСР у міжнародній безпеці відповідала моделі держави, де верховна влада делегувала обмежені функції своїм суб'єктам, зберігаючи повний контроль [3, с. 145]. УРСР брала участь у миротворчих ініціативах ООН, підтримуючи радянські позиції, наприклад, у питаннях деколонізації чи боротьби з імперіалізмом [9, с. 248]. Проте її роль була символічною, оскільки ключові безпекові рішення, включно з ядерною політикою чи участю у Варшавському договорі, залишалися виключною прерогативою СРСР. Зовнішньополітична суб'єктність УРСР була суттєво обмежена централізованою системою СРСР, яка відповідала концепції держави як монолітної структури, що не допускає автономії своїх частин [3, с. 138]. Усі зовнішньополітичні ініціативи УРСР узгоджувалися з Міністерством

закордонних справ СРСР, а її дипломатичні представництва діяли під контролем союзного центру. Навіть у рамках ООН УРСР голосувала виключно відповідно до радянської лінії, не маючи можливості висловлювати власну позицію [9, с. 247-250].

Ця залежність проявлялася і у внутрішній безпеці. УРСР не мала власних збройних сил, оскільки військова політика була централізована в Москві. Радянська система придушувала будь-які спроби локальної автономії, що могло б призвести до хаосу, як це описано в теорії про необхідність сильної влади для уникнення конфліктів. Наприклад, національні рухи в Україні, такі як дисидентство 1960–1980-х років, жорстко придушувалися, що обмежувало можливості для розвитку національної безпекової свідомості [13, с. 130, 384].

Економічна та ідеологічна інтеграція в СРСР також послаблювала суб'єктність УРСР. Україна була ключовим постачальником ресурсів для радянської економіки, але не мала впливу на розподіл цих ресурсів чи зовнішню торгівлю [29, с. 250]. Водночас формальна участь у міжнародних організаціях дозволяла УРСР підтримувати контакти із зовнішнім світом, що стало важливим для майбутнього відновлення незалежності. Наприклад, українська діаспора використовувала статус УРСР в ООН для просування питань національних прав [13, с. 372]. Обмежена суб'єктність УРСР у міжнародній безпеці була відображенням радянської політики, спрямованої на підтримання єдиної імперської структури. Проте навіть у таких умовах Україна зберігала потенціал для майбутньої самостійності, що реалізувалося після розпаду СРСР у 1991 році.

Проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року стало переломним моментом у її історії, ознаменувавши відновлення державності після століть імперського панування та радянської централізації. Цей крок дозволив Україні утвердитися як суверенна держава, здатна самостійно визначати свою безпекову політику та інтегруватися в міжнародну систему безпеки. У контексті ідеї держави як структури, що забезпечує порядок і захист від зовнішніх загроз через монополію на владу, Україна прагнула створити

інститути, необхідні для реалізації власної суб'єктності [3, с. 132]. Перші роки незалежності були позначені спробами встановлення дипломатичних зв'язків, участі в міжнародних організаціях і, зокрема, укладенням Будапештського меморандуму 1994 року, який став ключовим моментом у формуванні безпекової політики України.

Проголошення незалежності України відбулося в умовах розпаду СРСР, коли централізована радянська влада втратила здатність підтримувати порядок, що призвело до повернення до стану, близького до хаосу, описаного як відсутність єдиної влади [3, с. 128]. Референдум 1 грудня 1991 року, на якому 90,3% українців підтримали незалежність, підтвердив легітимність нової держави та її прагнення до самостійності [13, с. 424]. Україна успадкувала значний економічний, військовий і людський потенціал, включаючи третій за величиною ядерний арсенал у світі, що забезпечило їй потенціал для впливу на міжнародну безпеку [29, с. 287].

Перші кроки України на міжнародній арені були спрямовані на встановлення дипломатичних відносин і здобуття визнання. До кінця 1992 року Україну визнали понад 100 держав, а вона стала членом ООН, ОБСЄ та інших міжнародних організацій [13, с. 426]. Це відповідало необхідності держави утверджувати свою легітимність через зовнішні зв'язки, що є важливим для забезпечення безпеки та стабільності [3, с. 145]. Україна також підписала Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) як без'ядерна держава, демонструючи прагнення до інтеграції в глобальну систему безпеки [29, с. 290].

Зовнішня політика України в 1990-х роках була позначена прагненням балансувати між Заходом і Росією, уникаючи конфронтації з останньою, яка залишалася потужним сусідом. Україна підписала угоду про партнерство з НАТО (1992) і приєдналася до програми «Партнерство заради миру» (1994), що стало першим кроком до співпраці з західними структурами безпеки [13, с. 428]. Водночас вона підтримувала економічні та політичні зв'язки з Росією через Співдружність Незалежних Держав (СНД), що відображало прагнення до багатосторонньої дипломатії для забезпечення стабільності [29, с. 292].

Будапештський меморандум 1994 року як віховий момент

Будапештський меморандум, підписаний 5 грудня 1994 року між Україною, США, Великою Британією та Росією (пізніше приєдналися Франція та Китай), став ключовим документом, що визначив безпекову траєкторію України в перші роки незалежності. У рамках меморандуму Україна погодилася відмовитися від ядерного арсеналу, успадкованого від СРСР, в обмін на гарантії безпеки, повагу до її суверенітету та територіальної цілісності [25, с. 2]. Цей крок був спрямований на інтеграцію України в глобальну систему безпеки, засновану на принципах нерозповсюдження ядерної зброї та міжнародного права.

Меморандум відображав прагнення України до стабільності через співпрацю з великими державами, що відповідало ідеї держави, яка делегує частину своєї автономії заради захисту від зовнішніх загроз [3, с. 138]. З точки зору України, відмова від ядерної зброї мала забезпечити їй захист від потенційної агресії, зокрема з боку Росії, яка історично претендувала на контроль над українськими територіями [9, с. 312]. У документі підписанти зобов'язалися утримуватися від загрози чи застосування сили проти України, поважати її кордони та не застосовувати економічний тиск [25, с. 3].

На момент підписання меморандум вважався значним дипломатичним успіхом, оскільки він формально закріплював міжнародні гарантії безпеки для України, що було критично важливим для молодої держави, яка ще не мала міцних збройних сил чи розвинених альянсів. Він також сприяв зміцненню позицій України в ООН та інших організаціях, де вона виступала як без'ядерна держава, що сприяє глобальній стабільності. Відмова від ядерної зброї дозволила Україні уникнути ізоляції та отримати економічну допомогу від Заходу, зокрема від США, для демонтажу арсеналу та модернізації економіки [25, с. 4].

Проте Будапештський меморандум мав суттєві недоліки, які виявилися згодом. Документ не мав юридично зобов'язуючого характеру, а лише політичні гарантії, що не передбачали конкретних механізмів виконання чи

покарання за порушення [25, с. 5]. Це стало очевидним у 2014 році, коли Росія анексувала Крим і підтримала сепаратизм на Донбасі, порушивши свої зобов'язання [9, с. 315]. Відсутність сильної централізованої влади в Україні в 1990-х роках, яка могла б ефективно використовувати міжнародні угоди для захисту національних інтересів, послабила її безпекову позицію [3, с. 140]. Крім того, меморандум не передбачав вступу України до НАТО чи інших оборонних альянсів, що залишило її вразливою до зовнішніх загроз [29, с. 296].

Виклики та перспективи інтеграції в міжнародну безпеку

У перші роки незалежності Україна стикалася з численними викликами, які ускладнювали її інтеграцію в систему міжнародної безпеки. Економічна криза 1990-х років, спричинена розпадом радянської економіки, обмежувала можливості для модернізації збройних сил і розвитку дипломатичних структур [13, с. 432]. Внутрішня політична нестабільність, зокрема конфлікти між гілками влади, послаблювала здатність держави ефективно реалізовувати зовнішню політику [29, с. 298]. Незважаючи на це, Україна досягла певних успіхів у формуванні безпекової суб'єктності. Вона встановила дипломатичні відносини з ключовими державами, такими як США, Німеччина та Канада, і отримала підтримку від української діаспори, яка лобіювала її інтереси на Заході [13, с. 434]. Участь у миротворчих операціях ООН, зокрема в Югославії та Африці, підкреслила готовність України сприяти глобальній безпеці, що зміцнило її міжнародний авторитет [29, с. 300].

Будапештський меморандум, попри свої обмеження, став символом прагнення України до інтеграції в міжнародну систему безпеки через співпрацю з великими державами. Він підкреслив важливість дипломатії для молодій держави, яка прагнула уникнути конфліктів і забезпечити стабільність [3, с. 145]. Однак його порушення Росією в 2014 році показало необхідність міцніших безпекових гарантій, таких як членство в НАТО чи двосторонні оборонні угоди, що стало пріоритетом для України в наступні десятиліття [25, с. 6].

Отже, проголошення незалежності 1991 року відкрило для України можливості для утвердження як суб'єкта міжнародної безпеки. Перші кроки включали встановлення дипломатичних зв'язків, участь у міжнародних організаціях і підписання Будапештського меморандуму 1994 року, який став віховим моментом, але виявив обмеженість політичних гарантій. У контексті концепції держави як структури, що забезпечує порядок і безпеку, Україна намагалася створити інститути для захисту своїх інтересів, але економічні та політичні виклики обмежували її суб'єктність. Досвід 1990-х років заклав основу для подальшої інтеграції України в глобальну безпеку, але також підкреслив необхідність міцніших альянсів і внутрішньої консолідації.

2.2. Геополітичне становище України та його вплив на глобальну безпеку

Географічне положення України є визначальним фактором її ролі в системі міжнародної безпеки, оскільки воно формує її стратегічну значущість як транзитної, буферної та ресурсної держави. Розташована на перехресті Європи та Євразії, Україна історично виступала мостом між Заходом і Сходом, що водночас надає їй переваги та створює безпекові виклики. Її сусідство з державами-членами НАТО і ЄС, а також із Росією та Білоруссю, разом із доступом до Чорного моря та значними природними ресурсами, робить Україну ключовим гравцем у регіональній і глобальній безпеці. Україна займає стратегічно важливе місце між Західною Європою та Росією, що історично визначало її роль як транзитного коридору та буферної зони. Її розташування на перетині торговельних і енергетичних шляхів забезпечує їй статус важливого транзитного вузла, через який проходять газопроводи, нафтопроводи та транспортні маршрути, що з'єднують Європу з Азією [29, с. 312]. Наприклад, трубопроводи, такі як «Дружба» чи «Уренгой-Помари-Ужгород», зробили

Україну ключовим транзитером енергоносіїв із Росії до Європи, що посилює її економічну та безпекову значущість [7, с. 83].

Транзитний статус України має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, він забезпечує економічні вигоди та зміцнює позиції України в переговорах із міжнародними партнерами. З іншого боку, залежність від транзиту російських енергоносіїв створювала вразливості, особливо в контексті політичного тиску з боку Росії, як це було під час газових криз 2006 і 2009 років [29, с. 315]. У сучасних умовах Україна прагне диверсифікувати транзитні маршрути, зокрема через розвиток транспортного коридору Балтійське-Чорне море, що зміцнює її зв'язки з ЄС [7, с. 84]. Як буферна зона, Україна історично слугувала бар'єром між європейськими державами та Росією, що робило її ареною геополітичних змагань. Цей статус підкреслюється в аналізі Східної Європи як регіону, де стикалися імперські амбіції [9, с. 320]. У XX столітті Україна була полем протистояння між Росією та Заходом, а після здобуття незалежності в 1991 році вона стала ключовим елементом у формуванні європейської архітектури безпеки. Її прагнення до інтеграції з НАТО та ЄС сприймається Росією як загроза, що призвело до агресії 2014 року, включно з анексією Криму та війною на Донбасі [29, с. 320]. Таким чином, буферний статус України посилює її роль у міжнародній безпеці, але також робить її вразливою до зовнішнього тиску.

Географічне сусідство України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією (членами НАТО та ЄС) на заході, а також із Росією та Білоруссю на сході й півночі, створює унікальну безпекову динаміку. Західні сусіди надають Україні можливості для інтеграції в європейські та євроатлантичні структури, що є стратегічним пріоритетом її зовнішньої політики. Наприклад, Польща активно підтримує євроінтеграцію України, виступаючи посередником у її діалозі з НАТО та ЄС [29, с. 325]. Ці країни також сприяють економічній і військовій співпраці, зокрема через спільні навчання та надання гуманітарної допомоги [7, с. 85].

Сусідство з Росією та Білоруссю, навпаки, становить значні безпекові виклики. Росія, розглядаючи Україну як частину своєї сфери впливу, використовує військову силу, економічний тиск і гібридні методи для дестабілізації країни [9, с. 328]. Анексія Криму та підтримка сепаратизму на Донбасі є прикладами спроб Росії підірвати суверенітет України, що підкреслює її стратегічну важливість у стримуванні російської експансії [29, с. 322]. Білорусь, перебуваючи під сильним впливом Росії, також становить потенційну загрозу, особливо після 2020 року, коли режим Лукашенка посилив співпрацю з Москвою, включаючи військову координацію [9, с. 330]. Сусідство з цими державами формує подвійну роль України: з одного боку, вона є партнером Заходу в протидії російській агресії, з іншого – об'єктом геополітичного тиску зі сходу. Це вимагає від України гнучкої дипломатії та зміцнення власних оборонних можливостей, щоб зберегти суверенітет і стабільність [7, с. 84].

Україна володіє значними природними ресурсами та стратегічною інфраструктурою, які посилюють її роль у міжнародній безпеці. Родючі чорноземи, що забезпечують значну частину світового експорту зерна, роблять Україну ключовим гравцем у глобальній продовольчій безпеці. У 2022 році російська блокада українських портів у Чорному морі спричинила глобальну продовольчу кризу, що підкреслило стратегічну важливість України як експортера сільськогосподарської продукції [29, с. 328]. Її мінеральні ресурси, зокрема залізна руда, вугілля та газові родовища, також мають значення для економічної стабільності регіону [7, с. 83]. Чорне море є критично важливим елементом безпекової стратегії України. Доступ до моря забезпечує контроль над важливими торговими шляхами та дозволяє Україні брати участь у регіональній безпеці через співпрацю з НАТО та іншими чорноморськими державами, такими як Туреччина та Грузія [9, с. 325]. Порти Одеси, Миколаєва та Херсона є ключовими для експорту зерна та інших товарів, а їхня безпека має глобальне значення. Анексія Криму Росією в 2014 році послабила позиції

України в Чорному морі, оскільки Росія отримала контроль над стратегічними військовими базами, що змінило баланс сил у регіоні [29, с. 323]. У відповідь Україна активізувала співпрацю з НАТО для зміцнення свого військово-морського потенціалу та захисту морських кордонів [7, с. 85].

Енерготранзитна інфраструктура України, зокрема газопроводи та електромережі, відіграє важливу роль у європейській енергетичній безпеці. До 2014 року Україна була основним транзитером російського газу до Європи, що забезпечувало їй економічні важелі та політичний вплив [29, с. 316]. Однак російська агресія та будівництво альтернативних газопроводів, таких як «Північний потік», зменшили цю роль. У відповідь Україна диверсифікує енергетичні джерела, розвиваючи співпрацю з ЄС і США для модернізації своєї енергосистеми та зменшення залежності від Росії [7, с. 84].

Географічне положення України є ключовим фактором її ролі в міжнародній безпеці, надаючи їй статус транзитної та буферної держави. Її розташування між Заходом і Сходом, сусідство з державами НАТО, ЄС, Росією та Білоруссю, а також доступ до Чорного моря та значні природні ресурси створюють як можливості, так і виклики. Україна відіграє важливу роль у продовольчій та енергетичній безпеці, але потребує зміцнення обороноздатності та міжнародної підтримки для протидії загрозам, зокрема з боку Росії. Її стратегічна інфраструктура та ресурси залишаються об'єктом глобальної уваги, що підкреслює необхідність міцних альянсів для забезпечення суверенітету та стабільності.

Російсько-українська війна, що розпочалася в 2014 році та ескалувала повномасштабним вторгненням у 2022 році, стала каталізатором трансформації глобальної безпеки, змусивши міжнародну спільноту переглянути підходи до стримування агресії, адаптувати ключові інститути та переосмислити норми міжнародного права. Війна виявила вразливості наявної архітектури безпеки та підкреслила необхідність нових механізмів для протидії сучасним загрозам. Російська агресія проти України підірвала традиційні механізми стримування, засновані на дипломатії та економічних санкціях, демонструючи їхню

обмежену ефективність проти держав, готових порушувати міжнародне право. Західні країни, які раніше покладалися на політику умиротворення, були змушені перейти до жорсткіших заходів, включаючи масштабні санкції, ізоляцію Росії в міжнародних організаціях і надання Україні військової допомоги [33, с. 245]. Наприклад, США та ЄС запровадили санкції проти російських банків, енергетичного сектору та офіційних осіб, що змінило підхід до економічного стримування [29, с. 322]. Війна також актуалізувала концепцію гібридного стримування, що поєднує військову, економічну та інформаційну протидію. Росія використовує дезінформацію, кібератаки та економічний тиск, що вимагає від міжнародної спільноти нових стратегій, таких як посилення кіберзахисту та протидія пропаганді [10, с. 182]. Китай, аналізуючи війну, запропонував свій «мирний план», який, однак, не враховує відповідальність Росії, що свідчить про складність формування єдиного глобального підходу до стримування [35, с. 12]. Війна підкреслила необхідність швидкого реагування на агресію, що спонукало країни переглянути свої оборонні бюджети та стратегії [33, с. 250].

НАТО зазнало значної трансформації у відповідь на російську агресію. Альянс посилив східний фланг, розгорнувши додаткові війська в Польщі, країнах Балтії та Румунії, а також прискорив інтеграцію Фінляндії та Швеції до своїх лав, що змінило баланс сил у Європі [33, с. 260]. Війна також підвищила підтримку вступу України до НАТО, з 62% громадян, які виступали за членство перед вторгненням 2022 року, до 76% після його початку. Це відображає зміну сприйняття НАТО як ключового гаранта безпеки в регіоні. ЄС, традиційно орієнтований на економічну інтеграцію, активізував свою безпекову політику. Війна прискорила надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС (червень 2022) і спонукала до використання Європейського фонду миру для фінансування військової допомоги Україні на суму 2,5 млрд євро. Проте концепція «стратегічної автономії» ЄС виявилася менш реалістичною, підкресливши залежність від НАТО у військових питаннях. ООН, попри свою центральну роль у підтриманні миру, виявилася малоефективною через вето

Росії в Раді Безпеки, що блокує резолюції щодо України. Це спонукало до дискусій про реформування ООН, зокрема створення спеціального трибуналу для розслідування злочинів агресії, оскільки Міжнародний кримінальний суд обмежений у повноваженнях щодо таких злочинів. Війна виявила кризу глобальних інститутів, змушуючи шукати альтернативні механізми координації.

Російська агресія порушила ключові принципи міжнародного права, зокрема Статут ООН, що забороняє застосування сили проти суверенних держав, та Гельсінський Прикінцевий Акт, який гарантує незмінність кордонів у Європі. Анексія Криму та окупація Донбасу стали прецедентами, що підірвали довіру до міжнародних договорів. Це спонукало до активізації Міжнародного кримінального суду, який отримав рекордну кількість державних заяв щодо розслідування воєнних злочинів Росії. Водночас блокування Росією Ради Безпеки ООН підкреслило необхідність нових правових механізмів, таких як спеціальний трибунал для злочинів агресії.

Щодо режиму нерозповсюдження зброї, війна порушила довіру до гарантій безпеки, наданих Україні Будапештським меморандумом 1994 року, коли вона відмовилася від ядерного арсеналу в обмін на повагу до її суверенітету [29, с. 294]. Порушення Росією цих гарантій поставило під сумнів ефективність Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, оскільки держави можуть розглядати ядерну зброю як єдиний надійний засіб стримування [33, с. 265]. Російські ядерні погрози також змусили Захід переглянути стратегії протидії ядерному шантажу, зосередившись на оцінці реального стану російського арсеналу.

Російсько-українська війна кардинально змінила архітектуру глобальної безпеки, виявивши слабкості традиційних механізмів стримування та міжнародних інститутів. Трансформація підходів до стримування агресії включає посилення санкцій, гібридне стримування та військову підтримку України. НАТО адаптувалося через розширення та зміцнення східного флангу, ЄС активізував безпекову політику, а ООН зіткнулася з кризою ефективності,

що вимагає реформ. Порушення міжнародного права та режиму нерозповсюдження зброї підірвало довіру до глобальних угод, спонукаючи до пошуку нових правових і безпекових механізмів. Ці зміни визначають майбутнє глобальної безпеки, де Україна відіграє ключову роль як захисник демократичних цінностей.

Україна відіграє ключову роль у регіональній безпеці, особливо в Чорноморському регіоні, де її боротьба з російською агресією стримує подальшу експансію Росії. Контроль над Чорним морем, попри втрату Криму, залишається стратегічним пріоритетом, оскільки українські порти забезпечують глобальну продовольчу безпеку через експорт зерна [29, с. 328]. Успішні операції ЗСУ, такі як знищення російського флоту в Чорному морі, послабили позиції Росії в регіоні. Україна також співпрацює з Туреччиною та Грузією для зміцнення безпеки Чорного моря, що сприяє стабільності регіону [33, с. 260].

Україна є важливим гравцем у європейській енергетичній безпеці, хоча її роль як транзитера російського газу зменшилася через війну та будівництво альтернативних газопроводів [29, с. 316]. Вона активно диверсифікує енергопостачання, співпрацюючи з ЄС для інтеграції в європейську енергомережу. У сфері кібербезпеки Україна стала «лабораторією» протидії кібератакам, зазнаючи атак на критичну інфраструктуру з боку Росії [22, с. 8]. Її досвід у захисті від кіберзагроз, наприклад, атак на енергосистему, використовується НАТО та ЄС для розробки нових стандартів кібероборони [22, с. 12]. Стратегія України щодо інтеграції до НАТО і ЄС є відповіддю на геополітичні виклики, зокрема російську агресію. Проте цей процес мав обмежений успіх через повільні реформи, корупцію та нерішучість західних партнерів до 2022 року [10, с. 185]. Війна прискорила інтеграцію: Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС у червні 2022 року, а НАТО посилює підтримку через надання зброї та тренувань. Незважаючи на прогрес, повне членство в НАТО залишається віддаленою перспективою через політичні бар'єри в Альянсі. Міжнародні союзи та партнерства значно посилили геополітичну суб'єктність України. Двосторонні угоди з США, Великою

Британією та Польщею забезпечують військову та економічну підтримку. Формати, такі як Рамштайн і G7, координують допомогу Україні, зміцнюючи її позиції в глобальній безпеці [33, с. 262-265]. Співпраця з ЄС через Угоду про асоціацію та програми, як EU Ukraine Facility, сприяє реформам і економічній стабільності. Ці партнерства компенсують обмеження формальних альянсів, підвищуючи статус України як активного учасника міжнародної безпеки.

Перспективи посилення ролі України у глобальних безпекових ініціативах

Перспективи України у глобальних безпекових ініціативах залежать від її здатності завершити реформи, зміцнити оборону та поглибити інтеграцію із Заходом. Участь у миротворчих операціях ООН і співпраця з НАТО в Чорноморському регіоні можуть підвищити її вплив [29, с. 330]. Україна також має потенціал стати лідером у кібербезпеці, ділячись досвідом протидії гібридним загрозам [22, с. 15]. Проте геополітична конкуренція, зокрема роль Китаю, який уникає чіткої позиції щодо війни, створює виклики для її глобальної ролі [35, с. 14]. Успішна інтеграція до НАТО і ЄС може зробити Україну ключовим гравцем у стримуванні авторитарних режимів.

Отже, Україна відіграє значну роль у міжнародній безпеці завдяки своєму військовому досвіду, внеску в регіональну стабільність, енергетичну та кібербезпеку. Її геополітична суб'єктність зміцнюється через партнерства з НАТО, ЄС і ключовими державами, хоча інтеграція до цих структур залишається складною. Перспективи України у глобальних ініціативах залежать від реформ і підтримки союзників, що може зробити її важливим гравцем у формуванні нової архітектури безпеки.

РОЗДІЛ III ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТА ГЛОБАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Аналіз зовнішньої політики України в контексті глобальних викликів

Зовнішня політика України у сфері безпеки формується в умовах складних геополітичних викликів, зокрема російської агресії, та спрямована на захист національних інтересів, забезпечення суверенітету й територіальної цілісності. Основними пріоритетами є євроатлантична інтеграція, зміцнення стратегічних партнерств і підтримання безпекового балансу через багатовекторну дипломатію. Ці цілі відображені в ключових документах і реалізуються через співпрацю з міжнародними організаціями та державами.

Основними документами, що визначають пріоритети зовнішньої політики України у сфері безпеки, є Стратегія національної безпеки України, Стратегія зовнішньої політики України та Закон України «Про основи зовнішньої політики». Стратегія національної безпеки, оновлена в 2020 році, визначає

ключові загрози, зокрема російську агресію, та наголошує на необхідності зміцнення обороноздатності, інтеграції до НАТО й ЄС, а також розвитку партнерств із США, Великою Британією та іншими державами. Документ підкреслює, що захист суверенітету та протидія гібридним загрозам є основою безпекової політики [12, с. 10].

Стратегія зовнішньої політики України, ухвалена в 2021 році, акцентує на євроатлантичній інтеграції як стратегічному курсі, що забезпечує безпеку через членство в НАТО та ЄС. Вона також визначає пріоритети співпраці з країнами Чорноморського регіону, зокрема Туреччиною та Грузією, для стримування російської експансії [12, с. 15]. Закон України «Про основи зовнішньої політики» встановлює принципи зовнішньої політики, включаючи повагу до міжнародного права, захист національних інтересів і сприяння глобальній стабільності [15, ст. 3]. Ці документи створюють правову основу для реалізації безпекових цілей, наголошуючи на активній дипломатії та зміцненні оборонного потенціалу.

Євроатлантична інтеграція є центральним елементом зовнішньої політики України, спрямованим на забезпечення безпеки через членство в НАТО та ЄС. Російська агресія 2014 року, зокрема анексія Криму та війна на Донбасі, прискорила цей курс, оскільки Україна визнала необхідність міцних безпекових гарантій [2, с. 92]. У 2019 році Конституція України була доповнена положеннями про стратегічний курс на членство в НАТО та ЄС, що закріпило цей пріоритет на законодавчому рівні [15, ст. 4].

Співпраця з НАТО включає участь у програмі «Партнерство заради миру», спільних військових навчаннях і реформування Збройних Сил України відповідно до стандартів Альянсу. Наприклад, у 2020 році Україна отримала статус партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner), що посилює її роль у безпекових ініціативах НАТО [12, с. 20]. Інтеграція до ЄС передбачає виконання Угоди про асоціацію, реформи в сфері верховенства права та економічної стабільності, що сприяють безпеці через зміцнення

демократичних інститутів [2, с. 95]. Статус кандидата на членство в ЄС, отриманий у 2022 році, підкреслює прогрес України в цьому напрямку [12, с. 22].

Незважаючи на пріоритет євроатлантичної інтеграції, Україна намагається зберігати багатовекторний підхід у зовнішній політиці, щоб забезпечити безпековий баланс у складному геополітичному середовищі. Цей підхід передбачає розвиток стратегічних партнерств із державами, які не є членами НАТО чи ЄС, але відіграють важливу роль у регіональній і глобальній безпеці. Наприклад, Україна поглиблює співпрацю з Туреччиною в оборонній сфері, зокрема через постачання дронів Bayraktar, що зміцнює її позиції в Чорноморському регіоні. Відносини з Канадою, Австралією та Японією також сприяють економічній і військовій підтримці [2, с. 98].

Багатовекторність включає співпрацю з країнами Глобального Півдня, зокрема в рамках ООН, для просування ініціатив із продовольчої безпеки, враховуючи роль України як експортера зерна [12, с. 30]. Водночас Україна уникає прямого конфлікту з Китаєм, який зберігає нейтральну позицію щодо російсько-української війни, щоб не втрачати економічні можливості [12, с. 32]. Цей баланс дозволяє Україні маневрувати між різними геополітичними центрами сили, зміцнюючи свою суб'єктність у міжнародній безпеці.

Пріоритети зовнішньої політики України у сфері безпеки зосереджені на захисті суверенітету, євроатлантичній інтеграції та підтриманні безпекового балансу через багатовекторну дипломатію. Стратегія національної безпеки, зовнішньополітична стратегія та профільні закони визначають цілі, спрямовані на протидію російській агресії, зміцнення обороноздатності та співпрацю з міжнародними партнерами. Орієнтація на НАТО та ЄС є ключовим безпековим пріоритетом, тоді як багатовекторність забезпечує гнучкість у відносинах із іншими державами. Ці підходи зміцнюють роль України як активного суб'єкта міжнародної безпеки.

Російська агресія проти України, що розпочалася з анексії Криму та війни на Донбасі у 2014 році й ескалувала повномасштабним вторгненням у 2022

році, є ключовим викликом для національної безпеки України та глобальної стабільності. Ця агресія поєднує військові, гібридні, економічні та інформаційні методи, спрямовані на дестабілізацію України, підрив її суверенітету та протидію її євроатлантичній інтеграції. Вона також вплинула на переосмислення міжнародних безпекових стратегій, зміцнення альянсів та перегляд підходів до стримування авторитарних режимів. Російська агресія проти України має комплексний характер, включаючи прямі військові дії, гібридні загрози та економічний тиск. Анексія Криму в 2014 році стала першим випадком насильницької зміни кордонів у Європі після Другої світової війни, порушивши принципи Статуту ООН і Гельсінського Прикінцевого акту. Війна на Донбасі, підтримана Росією через постачання зброї, найманців і регулярних військ, призвела до тисяч жертв і гуманітарної кризи [34, с. 45]. Повномасштабне вторгнення 2022 року, що охопило значну частину території України, стало кульмінацією агресивної політики Росії, спрямованої на знищення української державності [12, с. 10].

Гібридні методи включають кібератаки, дезінформацію та енергетичний шантаж. Зокрема, кібератаки на українську критичну інфраструктуру, такі як енергосистеми та урядові мережі, посилюються після 2014 року, демонструючи спроби Росії підірвати стабільність України зсередини [22, с. 8]. Наприклад, атака вірусу NotPetya у 2017 році завдала значних збитків українським установам і міжнародним компаніям [22, с. 10]. Дезінформаційні кампанії, спрямовані на розкол українського суспільства та дискредитацію України на міжнародній арені, також є частиною російської стратегії [34, с. 50].

Економічний тиск проявляється через обмеження торгівлі, блокаду українських портів і маніпуляції з енергопостачанням. Блокада Чорного моря у 2022 році спричинила глобальну продовольчу кризу, оскільки Україна є одним із провідних експортерів зерна [12, с. 12]. Ці дії демонструють намір Росії не лише послабити Україну, а й вплинути на міжнародну стабільність, використовуючи її стратегічне значення.

Російська агресія становить екзистенційну загрозу для України, підриваючи її суверенітет, територіальну цілісність і економічну стабільність. Війна призвела до окупації приблизно 20% території України, включаючи Крим і частини Донецької та Луганської областей, що обмежило доступ до ресурсів і стратегічної інфраструктури [12, с. 15]. Гуманітарні наслідки включають мільйони внутрішньо переміщених осіб і біженців, а також руйнування інфраструктури, що створює довгострокові виклики для відновлення [34, с. 55].

У відповідь Україна значно посилила свою оборонну спроможність, модернізуючи Збройні Сили та залучаючи міжнародну військову допомогу. Наприклад, постачання західної зброї, як-от системи HIMARS і Javelin, дозволило Україні ефективно протистояти російським силам [12, с. 20]. Війна також прискорила реформи в секторі безпеки, наближаючи Україну до стандартів НАТО [34, с. 60]. Проте тривалий конфлікт виснажує економічні ресурси та людський капітал, що вимагає постійної міжнародної підтримки.

Російська агресія вплинула на архітектуру глобальної безпеки, виявивши вразливості міжнародних інститутів і необхідність нових підходів до стримування. Порушення Росією Будапештського меморандуму 1994 року, який гарантував безпеку України в обмін на відмову від ядерної зброї, підірвало довіру до режиму нерозповсюдження та міжнародних угод. Це спонукало дискусії про посилення санкційних механізмів і створення нових альянсів для протидії агресивним державам [34, с. 65].

Війна посилила єдність НАТО, яке розширило присутність на східному фланзі та прискорило інтеграцію Фінляндії й Швеції [34, с. 70]. ЄС, у свою чергу, активізував безпекову політику, надаючи Україні статус кандидата на членство та фінансову допомогу через механізми, як-от Європейський фонд миру [12, с. 30]. Однак неефективність ООН через вето Росії в Раді Безпеки підкреслила потребу в реформуванні глобальних інститутів. Російська агресія також вплинула на геополітичний баланс, зокрема через позицію Китаю, який уникає прямої підтримки Росії, але пропонує «мирні плани», що не враховують відповідальність агресора [34, с. 75-80]. Це створює додаткові виклики для

формування єдиної міжнародної відповіді. Російська агресія є ключовим викликом для безпеки України та глобальної стабільності, поєднуючи військові, гібридні та економічні загрози. Вона змусила Україну посилити оборонну спроможність і поглибити міжнародну співпрацю, одночасно виявивши слабкості глобальної безпекової системи. Війна підкреслила необхідність реформування міжнародних інститутів, посилення санкційних механізмів і розвитку нових стратегій стримування. Для України подолання цього виклику залежить від внутрішніх реформ, військової модернізації та підтримки стратегічних партнерів.

До 2014 року зовнішня політика України у сфері безпеки була переважно оборонною, зосередженою на балансуванні між Росією та Заходом і уникненні прямих конфронтацій [12, с. 8]. Анексія Криму та війна на Донбасі виявили вразливість цього підходу, зокрема через неефективність Будапештського меморандуму 1994 року, який не забезпечив реальних гарантій безпеки [34, с. 45]. Повномасштабне вторгнення 2022 року остаточно змінило парадигму, спонукаючи Україну до проактивної політики, спрямованої на активне протистояння Росії та інтеграцію в західні структури безпеки.

Проактивний курс проявляється у прискоренні євроатлантичної інтеграції. Україна закріпила прагнення до членства в НАТО та ЄС у Конституції (2019) і отримала статус кандидата на членство в ЄС у 2022 році. Вона також активізувала дипломатичні зусилля для залучення підтримки, зокрема через виступи президента Зеленського на міжнародних платформах, таких як Генеральна Асамблея ООН і саміти G7 [28, с. 20]. Цей підхід включає ініціативи, як-от «Кримська платформа», спрямовані на деокупацію Криму та мобілізацію міжнародної спільноти [12, с. 22]. Перехід до проактивності також відображається у зміцненні обороноздатності через реформи Збройних Сил України та використання західної зброї для наступальних операцій [34, с. 50]. Війна з Росією підкреслила важливість міжнародних коаліцій для забезпечення безпеки України. Формат Рамштайн, створений у 2022 році, об'єднує понад 50 країн для координації військової допомоги Україні, включаючи постачання

артилерії, танків і систем ППО, таких як Patriot. США, Велика Британія, Польща та країни Балтії стали ключовими постачальниками зброї, що дозволило Україні ефективно протистояти російським силам [28, с. 25]. НАТО посилює підтримку через тренування українських військових і надання розвідувальних даних, хоча повне членство України залишається предметом дискусій [27, с. 3].

Санкційна політика стала важливим інструментом тиску на Росію. Україна активно лобіювала запровадження санкцій проти російських банків, енергетичного сектору та офіційних осіб, що призвело до ізоляції Росії в міжнародній економіці [12, с. 30]. Наприклад, ЄС і США заморозили активи російських олігархів і обмежили доступ Росії до технологій, що послабило її військовий потенціал. Україна також ініціювала виключення Росії з міжнародних організацій, таких як Рада ООН з прав людини, що посилює її дипломатичний вплив [28, с. 30].

Коаліції підтримки включають економічну та гуманітарну допомогу. Програми, як-от EU Ukraine Facility, забезпечують фінансування для відновлення інфраструктури та економічної стабільності [12, с. 35]. Ці зусилля зміцнили геополітичну суб'єктність України, зробивши її активним учасником формування міжнародної політики.

Російсько-українська війна виявила низку уроків для формування майбутньої безпекової стратегії України.

По-перше, неефективність політичних гарантій, таких як Будапештський меморандум, підкреслила необхідність юридично зобов'язуючих безпекових угод, бажано через членство в НАТО [34, с. 60].

По-друге, гібридні загрози, зокрема кібератаки, вимагають розвитку національних кіберспроможностей і співпраці з партнерами, такими як НАТО, для захисту критичної інфраструктури. Наприклад, досвід протидії атакам на енергосистему став основою для вдосконалення кібероборони [22, с. 15].

По-третє, війна показала важливість швидкої реакції та координації з міжнародними партнерами. Формати, як-от Рамштайн, довели ефективність

багатосторонньої співпраці, що має бути основою майбутньої стратегії. По-четверте, стримування агресії вимагає не лише військової сили, а й економічної стійкості, що передбачає диверсифікацію енергопостачання та зменшення залежності від ворожих держав. Нарешті, війна підкреслила необхідність реформування глобальних інститутів, таких як ООН, де вето Росії блокує ефективні рішення [28, с. 35].

Російсько-українська війна змусила Україну перейти від оборонного до проактивного зовнішньополітичного курсу, зосередженого на євроатлантичній інтеграції, формуванні коаліцій і санкційній політиці. Вона зміцнила обороноздатність України та її роль у міжнародній безпеці, але виявила вразливості глобальної системи. Уроки війни, зокрема потреба в юридичних гарантіях, протидії гібридним загрозам і міцних альянсах, формують майбутню стратегію стримування та протидії агресії, що має забезпечити Україні стійкість і безпеку.

Зовнішньополітичний курс України, спрямований на євроатлантичну інтеграцію та протидію російській агресії, стикається з численними викликами та обмеженнями. Ці перепони включають внутрішні політичні та інституційні проблеми, залежність від зовнішньої підтримки, а також труднощі у формуванні консенсусу щодо довгострокового вектора зовнішньої політики. Ці фактори ускладнюють реалізацію стратегічних цілей і вимагають комплексного підходу для їх подолання.

Внутрішні політичні та інституційні обмеження є значною перешкодою для ефективної реалізації зовнішньополітичного курсу України. Політична нестабільність, зокрема часті зміни урядів і конфлікти між гілками влади, послаблюють здатність держави до послідовної реалізації реформ, необхідних для інтеграції в НАТО та ЄС. Корупція залишається ключовою проблемою, що підриває довіру міжнародних партнерів і гальмує прогрес у реформуванні судової системи, сектору безпеки та економіки [34, с. 50]. Наприклад, затримки в імplementації антикорупційних законів викликали критику з боку ЄС, що вплинуло на темпи євроінтеграції [12, с. 12-15].

Інституційна слабкість проявляється у недостатній координації між державними органами, зокрема Міністерством закордонних справ, Міністерством оборони та іншими структурами, що відповідають за безпеку [28, с. 22]. Обмежені ресурси та кадровий дефіцит у дипломатичних і військових відомствах ускладнюють ефективну взаємодію з міжнародними партнерами. Крім того, війна з Росією відтягує значну частину ресурсів на оборону, що обмежує можливості для інституційного розвитку та реформ [34, с. 55].

Залежність України від зовнішньої фінансової, військової та гуманітарної допомоги є як силою, так і слабкістю її зовнішньополітичного курсу. Війна з Росією змусила Україну покладатися на підтримку США, ЄС, НАТО та інших партнерів, які надають зброю, тренування та економічну допомогу [27, с. 3]. Наприклад, формат Рамштайн координує постачання озброєнь, таких як системи HIMARS і Patriot, що є критично важливим для оборони. Проте ця залежність робить Україну вразливою до змін у внутрішній політиці країн-донорів. Наприклад, політичні дебати в США щодо обсягів допомоги Україні впливають на її стабільність [34, с. 60].

Глобальна політика також ускладнює зовнішньополітичний курс України. Геополітична конкуренція між США, Китаєм і Росією створює виклики для формування єдиної міжнародної підтримки. Китай, зберігаючи нейтралітет у війні, уникає прямої критики Росії, що обмежує можливості України залучити його до санкційних чи миротворчих ініціатив [34, с. 65]. Крім того, позиція країн Глобального Півдня, які часто утримуються від засудження Росії через економічні зв'язки, ускладнює консолідацію глобальної коаліції на підтримку України [12, с. 30]. Вплив глобальних криз, таких як енергетична чи продовольча, також відволікає увагу міжнародної спільноти від українського питання.

Відсутність повного консенсусу щодо довгострокового вектора зовнішньої політики є ще одним викликом. Хоча євроатлантична інтеграція закріплена в Конституції та підтримується більшістю населення (76% за

членство в НАТО у 2023 році), у суспільстві та політичних елітах зберігаються розбіжності щодо темпів і методів її реалізації. Деякі політичні сили виступають за прагматичний підхід, що передбачає збереження економічних зв'язків із країнами, які не підтримують Захід, тоді як інші наполягають на радикальному розриві з Росією та її союзниками [34, с. 70].

Регіональні відмінності також ускладнюють консенсус. Наприклад, східні регіони України, які історично мали тісніші зв'язки з Росією, менш одностайно підтримують євроатлантичний курс порівняно із західними областями. Війна частково згуртувала суспільство, але тривалий конфлікт і економічні труднощі можуть посилити розбіжності щодо пріоритетів, особливо якщо інтеграція до НАТО чи ЄС затягнеться. Крім того, гібридні загрози, такі як російська дезінформація, спрямовані на розкол суспільства, продовжують підривати єдність щодо зовнішньої політики [22, с. 12].

Отже, реалізація зовнішньополітичного курсу України стикається з внутрішніми та зовнішніми викликами. Політична нестабільність, корупція та інституційна слабкість обмежують здатність держави до послідовних реформ і ефективної дипломатії. Залежність від зовнішньої допомоги робить Україну вразливою до змін у глобальній політиці, зокрема через конкуренцію великих держав і позицію країн Глобального Півдня. Відсутність повного консенсусу щодо довгострокового вектора зовнішньої політики, посилена регіональними відмінностями та гібридними загрозами, ускладнює стратегічне планування. Подолання цих викликів вимагає внутрішньої консолідації, реформ і посилення міжнародних партнерств.

3.2. Завдання і загрози для сучасної України в системі глобальної безпеки

Економічна стабільність є фундаментом національної безпеки України, забезпечуючи ресурси для оборони, соціальної стабільності та міжнародної суб'єктності. ВВП, бюджет оборони, інвестиційна привабливість, енергетична незалежність і вплив війни на економіку та оборонно-промисловий комплекс відіграють ключову роль у формуванні безпекової спроможності країни. Російсько-українська війна підкреслила важливість економічної стійкості для протидії зовнішнім загрозам і відновлення держави.

Економічна стабільність, вимірювана через ВВП, безпосередньо впливає на здатність України фінансувати оборону та соціальні програми, що є основою національної безпеки. До війни у 2021 році ВВП України зростав на 3,2% щорічно, але повномасштабне російське вторгнення 2022 року призвело до падіння ВВП на 29,1%, що обмежило ресурси для оборони та відновлення [38].

У 2023 році економіка частково відновилася, але залишається залежною від зовнішньої допомоги.

Бюджет оборони є критично важливим для безпекової спроможності. У 2023 році Україна виділила на оборону 43% державного бюджету (приблизно 18,2 млрд дол. США), що дозволило модернізувати Збройні Сили та закупити озброєння [37, с. 2]. Однак дефіцит бюджету, спричинений війною, змушує Україну покладатися на міжнародну фінансову підтримку, зокрема від США та ЄС, які надали мільярди доларів у 2022–2023 роках [38]. Це підкреслює зв'язок між економічною стабільністю та оборонними можливостями.

Інвестиційна привабливість України знизилася через війну, що ускладнює залучення іноземного капіталу, необхідного для відновлення та розвитку економіки. Руйнування інфраструктури, зокрема енергетичних об'єктів, і ризики для бізнесу зменшили приплив прямих іноземних інвестицій до 0,5% ВВП у 2022 році порівняно з 3% у 2020 році [38]. Проте реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією та покращення бізнес-клімату, можуть відновити довіру інвесторів, що є важливим для довгострокової безпеки [2, с. 108].

Енергетична незалежність є ключовим елементом стратегічної автономії України, оскільки історична залежність від російських енергоносіїв створювала вразливості для економічної та політичної безпеки [2, с. 110]. До 2014 року Україна імпортувала до 60% природного газу з Росії, що дозволяло Москві використовувати енергетичний шантаж, як під час газових криз 2006 і 2009 років [32, с. 180]. Війна прискорила диверсифікацію енергопостачання: Україна припинила прямий імпорт російського газу, натомість уклала угоди з ЄС і Норвегією, а також розширила використання власних газових родовищ.

Інтеграція української енергосистеми до європейської мережі ENTSO-E у 2022 році посилила енергетичну безпеку, зменшивши залежність від російських і білоруських мереж. Водночас російські атаки на енергетичну інфраструктуру, що знищили до 50% генеруючих потужностей у 2022–2023 роках, підкреслили необхідність інвестицій у відновлювані джерела енергії та децентралізовані системи [32, с. 185]. Енергетична незалежність не лише зміцнює економіку, а й

підвищує стійкість України до гібридних загроз, що є основою її стратегічної автономії [2, с. 112].

Російсько-українська війна завдала значних збитків економіці України, знищивши інфраструктуру, промислові об'єкти та сільськогосподарські потужності. Загальні економічні втрати оцінюються в 150 млрд дол. США станом на 2023 рік, а відновлення потребує сотень мільярдів доларів [38]. Війна також порушила експорт, зокрема зерна, через блокаду Чорного моря, що послабило позиції України як глобального постачальника продовольства [32, с. 190]. Проте міжнародні ініціативи, як-от «Зернова угода», частково відновили експорт, підкреслюючи значення України для глобальної продовольчої безпеки. Оборонно-промисловий комплекс (ОПК) України зазнав як втрат, так і трансформації. Багато підприємств, зокрема в Харкові та Запоріжжі, були пошкоджені, але війна стимулювала розвиток внутрішнього виробництва. Наприклад, Україна розширила випуск безпілотників і артилерійських систем, співпрацюючи з західними партнерами, такими як США, для модернізації ОПК [37, с. 3]. У 2023 році виробництво боєприпасів зросло, що посилило самозабезпеченість армії. Ці зміни не лише підтримують оборону, а й створюють потенціал для експорту озброєнь у майбутньому, зміцнюючи економічну безпеку [2, с. 115].

До того ж, ефективне державне управління є основою для швидкого та якісного прийняття рішень у кризових умовах, таких як війна. З початку повномасштабного російського вторгнення 2022 року Україна продемонструвала здатність оперативно реагувати на виклики завдяки централізованому управлінню та координації між органами влади [2, с. 120]. Наприклад, створення Ставки Верховного Головнокомандувача забезпечило швидке прийняття військових рішень, що дозволило ефективно протистояти агресору [38, с. 5]. Конституція України, зокрема статті 106 і 107, закріплює повноваження Президента як головнокомандувача, що сприяє єдності управління в умовах воєнного стану [5]. Проте війна виявила й недоліки в державному управлінні, зокрема бюрократичні затримки та недостатню

цифровізацію державних послуг, що ускладнює координацію в регіонах, уражених бойовими діями. Обмежені ресурси та кадровий дефіцит, спричинений міграцією та мобілізацією, також знижують ефективність управління [2, с. 125]. Для подолання цих викликів Україна впроваджує реформи, спрямовані на децентралізацію та цифровізацію, наприклад, через платформу «Дія», яка спрощує доступ до адміністративних послуг. Ці заходи підвищують стійкість інститутів і забезпечують безперебійне функціонування держави в кризових умовах.

Боротьба з корупцією є критично важливою для зміцнення інституційної стійкості та довіри міжнародних партнерів, які надають Україні військову та економічну допомогу. Корупція історично підривала ефективність державного управління та знижувала інвестиційну привабливість, що послаблювало безпекову спроможність [2, с. 130]. Російська агресія підкреслила необхідність антикорупційних реформ, оскільки міжнародні донори, зокрема ЄС і США, пов'язують надання допомоги з прогресом у цій сфері. Україна досягла певних успіхів у боротьбі з корупцією: створення Національного антикорупційного бюро (НАБУ) та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП) посилює розслідування корупційних злочинів. У 2023 році було завершено відбір керівника САП, що стало важливим кроком для виконання вимог ЄС щодо статусу кандидата на членство. Проте виклики залишаються: недостатня прозорість у державних закупівлях і політичний тиск на антикорупційні органи гальмують прогрес. Подальше зміцнення верховенства права, як зазначено в монографії Головатого, є необхідною умовою для підвищення довіри партнерів і забезпечення стабільності [4, с. 230, 425-427].

Ефективна співпраця між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади є основою для формування послідовної безпекової політики. Конституція України встановлює розподіл повноважень, де Верховна Рада затверджує бюджет оборони та міжнародні угоди, Кабінет Міністрів координує їх виконання, а судова система забезпечує верховенство права [5, ст. 85, 92]. Під час війни співпраця між гілками влади посилилася: парламент оперативно

ухвалює закони для підтримки Збройних Сил, а уряд координує міжнародну допомогу. Проте політичні розбіжності між гілками влади іноді ускладнюють прийняття рішень. Наприклад, затримки з ухваленням реформаторських законів, таких як судова реформа, викликали критику з боку ЄС. Судова система, попри реформи, залишається вразливою до політичного впливу, що підриває довіру до безпекових інститутів [4, с. 231-235]. Війна змусила гілки влади діяти більш злагоджено, але для довгострокової стійкості необхідне подальше вдосконалення механізмів співпраці та підвищення незалежності судів [2, с. 140].

Політична система та інституційна стійкість України є ключовими для забезпечення національної безпеки в умовах війни. Ефективне державне управління дозволяє оперативно реагувати на кризи, але потребує подолання бюрократії та кадрових проблем. Боротьба з корупцією зміцнює довіру міжнародних партнерів, хоча вимагає більшої прозорості та незалежності антикорупційних органів. Співпраця між гілками влади забезпечує формування безпекової політики, але політичні розбіжності та слабкість судової системи залишаються викликами. Для підвищення інституційної стійкості Україні необхідно продовжувати реформи, зміцнювати верховенство права та забезпечувати єдність влади.

Громадянське суспільство України стало потужним елементом «м'якої сили», зміцнюючи національну безпеку через активну участь у протидії агресії. Волонтерський рух, що активізувався після 2014 року, забезпечує Збройні Сили гуманітарною допомогою, медичним обладнанням і навіть озброєнням, компенсуючи обмежені державні ресурси. Наприклад, волонтери зібрали мільйони доларів для закупівлі дронів і бронежилетів у 2022–2023 роках [38, с. 3-7]. Ця мобілізація демонструє соціальну згуртованість, яка, за концепцією безпеки, є основою стійкості держави до зовнішніх загроз.

Громадянське суспільство також відіграє роль у міжнародній адвокації, просуваючи інтереси України через платформи, як-от «Кримська платформа» [1, с. 145]. Волонтерські ініціативи підвищують довіру до України серед

міжнародних партнерів, що сприяє залученню допомоги. Ця активність підкреслює значення «м'якої сили» у формуванні позитивного іміджу та стійкості суспільства.

Інформаційна безпека є критично важливою для підтримки національної ідентичності та протидії російській пропаганді. Росія використовує дезінформацію для розколу українського суспільства, зокрема через фейкові наративи про «нацизм» чи «утиски російськомовних» [22, с. 10]. Україна посилила інформаційну оборону, створюючи державні й громадські ініціативи, як-от Центр протидії дезінформації, що моніторить і спростовує ворожі кампанії. Мовний чинник відіграє ключову роль: закон про державну мову (2019) зміцнив позиції української мови, сприяючи консолідації національної ідентичності [23, с. 120]. Культурна ідентичність, зокрема через літературу, музику та кіно, підтримує соціальну згуртованість. Фільми, як-от «Донбас» чи «Кіборги», популяризують український наратив, протидіючи російським впливам. Ці чинники підвищують стійкість суспільства до гібридних загроз, що є важливим для безпеки.

Війна спричинила серйозні соціальні наслідки, що загрожують безпеці. Вимушене переміщення охопило понад 6 млн внутрішньо переміщених осіб і 5 млн біженців станом на 2023 рік, створюючи гуманітарні та економічні виклики. Психологічна травматизація, зокрема посттравматичний стресовий розлад, торкнулася мільйонів українців, що знижує соціальну стабільність [38]. Демографічна криза, спричинена втратами, еміграцією та низькою народжуваністю, загрожує скороченням населення до 30 млн до 2030 року, що послаблює людський капітал [23, с. 125]. Ці наслідки вимагають довгострокових програм реінтеграції та психологічної підтримки. Людський капітал і система освіти є основою безпекової спроможності України, забезпечуючи інновації, кваліфіковані кадри та психологічну стійкість населення. Війна виявила як потенціал, так і проблеми в цій сфері.

Наука та ІТ-сфера відіграють ключову роль у безпеці України, зокрема в оборонній і кіберсферах. Українські ІТ-компанії розробляють програмне

забезпечення для Збройних Сил, наприклад, системи управління боєм «Кропива». Кіберзахист, посилений досвідом протидії російським атакам, став важливим внеском у глобальну кібербезпеку [22, с. 12-15]. Освітні установи, як-от КПІ, готують фахівців для оборонної промисловості, зокрема в розробці дронів і ракет. Інновації, підтримані міжнародними грантами, сприяють модернізації оборонно-промислового комплексу [36, с. 10].

Відтік кваліфікованих кадрів, спричинений війною, є серйозним викликом. З 2022 року Україну залишили тисячі ІТ-фахівців, інженерів і науковців, що послаблює людський капітал. Мобілізаційний резерв також зазнає тиску: масова мобілізація знижує доступність робочої сили, а втрати на фронті зменшують кадровий потенціал. Програми повернення мігрантів і дистанційної роботи, як-от EU Ukraine Facility, спрямовані на пом'якшення цього, але потребують часу [36, с. 12].

Психологічна стійкість українців зросла завдяки війні, що проявляється у високій готовності до опору: 92% громадян у 2023 році висловили підтримку боротьбі до перемоги. Проте тривалий конфлікт і травматизація створюють ризики для психологічного здоров'я, що може послабити мобілізаційну готовність [23, с. 135]. Державні програми психологічної підтримки та громадські ініціативи допомагають, але потребують масштабування. Соціальна згуртованість і національна ідентичність, підкріплені громадянським суспільством і культурними чинниками, є основою безпеки України, хоча війна створює соціальні виклики, як-от переміщення та демографічна криза. Людський капітал і освіта забезпечують інновації та оборонну спроможність, але відтік кадрів і психологічні наслідки війни вимагають уваги. Для зміцнення безпеки Україні необхідно розвивати психологічну підтримку, повертати фахівців і посилювати інформаційну безпеку.

Інтеграція до НАТО та ЄС залишається основним стратегічним пріоритетом України для забезпечення безпеки та зміцнення суб'єктності. Російська агресія, що розпочалася в 2014 році та ескалувала у 2022 році, підкреслила необхідність міцних безпекових гарантій, які може надати

членство в НАТО [2, с. 92]. Україна досягла значного прогресу, отримавши статус партнера з розширеними можливостями (Enhanced Opportunities Partner) у 2020 році та активізувавши реформи Збройних Сил для відповідності стандартам НАТО. У 2022 році Україна офіційно подала заявку на прискорений вступ до Альянсу, що отримало підтримку більшості країн-членів, хоча консенсус поки не досягнутий через політичні застереження деяких держав [2, с. 95].

Інтеграція до ЄС, закріплена отриманням статусу кандидата в червні 2022 року, сприяє безпеці через реформи в сфері верховенства права, економічної стабільності та демократичних інститутів. Виконання Угоди про асоціацію та програм, як-от EU Ukraine Facility, зміцнює економічну стійкість, що є основою для безпекової спроможності [38]. Довгострокова мета членства в НАТО та ЄС вимагає продовження реформ, зокрема в антикорупційній сфері, та активної дипломатії для подолання скептицизму окремих країн-членів, таких як Угорщина чи Туреччина. Активна участь у міжнародних безпекових платформах, таких як ООН, ОБСЄ та G7+, є важливим інструментом для підвищення суб'єктності України. В ООН Україна просуває ініціативи щодо продовольчої безпеки, зокрема через «Зернову угоду», яка частково відновила експорт зерна після російської блокади Чорного моря. Однак вето Росії в Раді Безпеки обмежує ефективність ООН, що спонукає Україну підтримувати ідеї реформування організації, зокрема щодо механізмів прийняття рішень [2, с. 98]. В ОБСЄ Україна активно використовує платформу для моніторингу порушень Росією міжнародного права, зокрема через Спеціальну моніторингову місію до 2022 року [2, с. 100]. Участь у форматі G7+ дозволяє Україні координувати економічну та військову допомогу, а також просувати санкції проти Росії. Наприклад, у 2023 році G7+ підтримала ініціативи України щодо замороження російських активів для фінансування відновлення. Розширення участі в цих платформах зміцнює позиції України як суб'єкта, здатного впливати на глобальні безпекові процеси.

Україна відіграє дедалі важливішу роль у регіональній безпеці, зокрема в Чорноморському регіоні та Східній Європі, що є стратегічним пріоритетом для

стримування російської агресії. У Чорноморському регіоні Україна співпрацює з Туреччиною, Грузією та Румунією для зміцнення безпеки, протидіючи російському домінуванню після анексії Криму [38]. Успішні операції Збройних Сил України, як-от знищення російських кораблів у Чорному морі, послабили позиції Росії та підвищили значення України як регіонального гравця [2, с. 102].

У Східній Європі Україна поглиблює співпрацю з Польщею, Литвою та іншими країнами Балтії, які підтримують її інтеграцію до НАТО та ЄС. Формати, як-от Люблінський трикутник, сприяють координації безпекових ініціатив і стримуванню російських гібридних загроз. Україна також використовує свій досвід протидії кібератакам і дезінформації, ділячись ним із регіональними партнерами, що зміцнює її роль у регіональній стабільності [2, с. 105]. Посилення цієї ролі вимагає модернізації військово-морських сил і поглиблення економічної співпраці в регіоні.

ВИСНОВОК

У процесі дослідження було встановлено, що система глобальної безпеки зазнає трансформації під впливом динамічних політичних, економічних, соціальних та технологічних змін. Злами традиційного міжнародного правопорядку, нові форми агресії (гібридна війна, кібератаки, інформаційний вплив), зростаюча конкуренція великих держав і слабкість міжнародних інституцій створюють небачений рівень загроз, що вимагає переосмислення ролі національних держав у безпековій архітектурі XXI століття.

У цьому контексті Україна стала не лише жертвою зовнішньої агресії, але й активним суб'єктом, що формує нову якість глобальної безпеки. Її приклад демонструє, що невеликі та середні держави, попри обмежені ресурси, можуть відігравати системоутворюючу роль, особливо за умов моральної правоти, мобілізаційної спроможності, а також чіткого стратегічного курсу на інтеграцію в євроатлантичну систему.

Проаналізовані теоретичні засади глобальної безпеки засвідчили, що сучасна безпека не обмежується лише класичними військовими категоріями. Вона є багаторівневою і поліструктурною системою, де поєднуються інтереси держав, міжнародних організацій, транснаціональних акторів і навіть окремих спільнот. Глобальна безпека ґрунтується на принципах взаємної поваги до суверенітету, міжнародного права, недопущення агресії, підтримки демократії та забезпечення прав людини. У такій системі держави виступають водночас як гаранти, учасники й бенефіціари безпекового порядку.

Історичний аналіз показав, що Україна має давні передумови формування суб'єктності в міжнародних відносинах, починаючи з часів Київської Русі як регіонального центру сили, через традиції державотворення доби козацтва та національного визвольного руху ХХ століття. Утворення незалежної Української держави у 1991 році стало формальним відновленням її міжнародної суб'єктності, а початок активного безпекового позиціонування — реакцією на нові загрози.

Геополітичне становище України — на перехресті інтересів Росії, Європи, США, Китаю та інших акторів — визначає її стратегічну важливість для регіональної та глобальної стабільності. Країна фактично виконує функцію "буфера", "форпосту" або ж "лінії розлому" між демократичним світом і авторитарними режимами, між відкритою міжнародною системою й ревізіоністськими загрозами.

У сфері зовнішньої політики Україна активно реалізує три ключові напрямки: євроатлантичну інтеграцію, розбудову стратегічних партнерств (США, Велика Британія, Польща, Туреччина, країни Балтії тощо) та участь у глобальних і регіональних безпекових форматах (ООН, ОБСЄ, "Кримська платформа", Рамштайн тощо). Ці зусилля мають на меті не лише забезпечення національної безпеки, але й зміцнення міжнародної довіри до України як відповідального партнера.

Аналіз актуальних загроз виявив, що найбільш деструктивною є збройна агресія РФ, яка супроводжується кібер- та інформаційною війною, економічною дестабілізацією, екологічною катастрофою та масовими міграційними викликами. Ці загрози мають комплексний характер і потребують системної протидії, як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Внутрішні чинники та їх вплив на безпекову спроможність

Встановлено, що внутрішньополітична стабільність, ефективність державних інститутів, правова культура, мобілізаційна економіка та стійкість до корупції є ключовими для підтримки безпекового потенціалу. Недоліки в цих сферах знижують стійкість держави до зовнішніх викликів, а отже — послаблюють і її міжнародну суб'єктність. Позитивним є те, що українське суспільство демонструє високий рівень солідарності, адаптивності та патріотизму — ці чинники мають стратегічне значення в умовах затяжної війни.

Водночас надмірна залежність від міжнародної допомоги вимагає переосмислення моделі безпекового розвитку — з тим, щоб досягти більшої самодостатності при збереженні альянсів.

Для посилення ролі України у глобальній безпековій системі доцільно реалізувати низку стратегічних підходів:

Інституціоналізація безпекової суб'єктності, зокрема через оформлення спеціальних форматів міжнародного партнерства (гарантії безпеки, безпекові угоди, двосторонні пакти).

Військово-технологічна модернізація, що дозволить Україні стати не лише об'єктом захисту, а й донором безпеки для інших (експорт оборонних технологій, спільні навчання, контррозвідка).

Цивілізаційна дипломатія — просування наративу України як лідера демократичного фронту проти авторитаризму, що дозволить посилити її морально-політичну вагу на глобальному рівні.

Гуманітарне та екологічне лідерство, зокрема у питаннях розмінування, відновлення територій, реабілітації постраждалих і захисту довкілля.

Отже, Україна вже стала не лише полем битви, але й актором, що суттєво впливає на формування нової системи міжнародної безпеки. Розуміння її досвіду, потенціалу та обмежень має значення не лише для неї самої, а й для усієї спільноти демократичних держав. Від здатності України вистояти та консолідуватися залежить не лише її майбутнє, але й стабільність континенту, а в ширшій перспективі — баланс сил у світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сучасні проблеми міжнародного права. Liber Amicorum: монографія. за ред. В.М. Репецького та В.В. Гутника. Львів; Одеса: Фенікс, 2017. 564 с.
URL:https://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/M_B_монографія.pdf
2. Глобальна та національна безпека. За заг. ред. Г. П. Ситника, Ю. В. Ковбасюка. К.: ДУІКТ, 2016. 368 с.
3. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. К.: Дух і літера, 2000. 600 с.
4. Головатий С. Верховенство права: Монографія у трьох книгах. К.: Фенікс, 2006.

5. Конституція України від 28.06.1996 р. Відомості Верховної Ради України. №30. 1996.
6. Козинець О., Пророченко В. Становлення та розвиток теорії поділу влади в історії світової політико-правової думки. Підприємництво, господарство і право. № 1. 2020. С. 165–169.
7. Повзун Д. І. Економічна безпека регіону як складова національної безпеки України. Економіка і держава. № 8. 2020. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2020/18.pdf
8. Роль міжнародних організацій у врегулюванні зовнішньополітичних конфліктів URL: [\(PDF\) РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВРЕГУЛЮВАННІ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ](#)
9. Снайдер Т. Криваві землі: Європа поміж Гітлером та Сталіним. К.: Laurus, 2020. 528 с.
10. Тімоті Снайдер. Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Перекл. з англ. Г. Герасим. Львів : Човен, 2020. 392 с. https://kniga.biz.ua/pdf/30608-shlyah-do-nesvobody.pdf?srsId=AfmBOoqSjyZpFCSYVa1TvQokPfnK3fqM4YiM5_9BqSXnTMKl7w6u865w
11. Статут ООН та Статут Міжнародного суду URL: [Римський Статут Міжнародного Криміналь... | від 17.07.1998](#)
12. Національна безпека і оборона. 2023. № 193–194. Київ: Центр Разумкова. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/10/11/NSD193-194_2023_ukr_all.pdf
13. Субтельний О. Україна: Історія. К.: Либідь, 1991. 512 с.
14. Тимченко Л. Д., Кононенко В. П. Міжнародне право. ч. 2. К., 2012. 631 с.
15. Закон України «Про основи зовнішньої політики» від 02.07.1993 № 3360-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
16. Brands H. The Art of War in an Age of Peace: U.S. Grand Strategy and Resolute Restraint. Yale University Press. 2021. URL: <https://www.jstor.org/stable/j.ctv1mgmd1k>

17. Brzezinski Z. The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives. New York: Basic Books, 1997. 223 p.
18. Buzan, B., Hansen, L. The Evolution of International Security Studies. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. 400 p.
19. GEOPOLITICAL STRATEGIES OF THE U.S. IN A POST-AMERICAN WORLD. URL: <https://www.jstor.org/stable/23262632>
20. Geostrategic Globalization: US–China Rivalry, Corporate Strategy, and the New Global Economy. 2024. URL: [Full article: Geostrategic globalization: US–China rivalry, corporate strategy, and the new global economy](#)
21. Grotius H. The Rights of War and Peace. Cambridge: Cambridge Press, 2018. 300 p.
22. Jensen B. et al. Cyber Operations during the Russo-Ukrainian War. CSIS, 2023. 25 p. URL: <https://www.csis.org/analysis/cyber-operations-during-russo-ukrainian-war>
23. Kay, S. Global Security in the Twenty-first Century: The Quest for Power and the Search for Peace. 3rd ed. Lanham: Rowman & Littlefield, 2015. 376 p.
24. Kornhauser W. The Politics of Mass Society. – New York: Free Press, 1959. 84 p.
25. Lawless R. Ukraine Symposium. The Budapest Memorandum’s History and Role in the Conflict Lieber Institute, West Point. 2025. URL: [Ukraine Symposium – The Budapest Memorandum’s History and Role in the Conflict - Lieber Institute West Point](#)
26. Nash J. Twilight of Democracy: The Seductive Lure of Authoritarianism 2020. URL: <https://www.jstor.org/stable/27195132?seq=1>
27. NATO. Relations with Ukraine. 2025. URL: [NATO - Topic: Relations with Ukraine](#)
28. NATO. Secretary General’s Annual Report. 2024. URL: [Secretary General Annual Report 2024](#)
29. Plokhy S. The Gates of Europe: A History of Ukraine. – New York: Basic Books, 2015. 397 p.

30. Poita Y. China's "Formal Neutrality" on the Russia-Ukraine War: Implications for Ukraine 2022. URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2022/09/NGRN_09_ENG_China-formal-neutrality.pdf
31. Rawls J. A Theory of Justice. Cambridge: Harvard University Press, 1999. 266 p.
32. Snyder T. On Freedom. London: The Bodley Head, 2024. 345 p.
33. Stent A. Putin's World: Russia Against the West and the Rest. New York: Twelve, 2019. 448 p.
34. The Return of Great Powers: Russia, China, and the Next World War. 2024. URL: <https://www.goodreads.com/book/show/195532401-the-return-of-great-powers>
35. The Russian-Ukrainian Conflict and the Role of China: Analysis of the 'Peace Plan' and Geopolitical Strategy 2024. URL: https://www.researchgate.net/publication/376953091_The_Russian-Ukrainian_Conflict_and_the_Role_of_China_Analysis_of_the_'Peace_Plan'_and_Geopolitical_Strategy
36. The Ukraine Facility: EU Financial Assistance Programme. 2024. URL: https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/04/ukraine-plan_presentation-.pdf
37. U.S. Department of State. U.S. Security Cooperation with Ukraine. 2025. URL: [U.S. Security Cooperation with Ukraine - United States Department of State](https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-ukraine)
38. UNDP. Recovery Framework for Ukraine. 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/undp-recovery-framework-ukraine>

